

Lectoraat
Vorming
vanuit de Bron

Opvoeden tot zelfstandigheid

Opvoeden tot zelfstandigheid

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	7
Hoofdstuk 1: Inleiding	8
Hoofdstuk 2: Onderzoek waarden	12
Hoofdstuk 3: Onderzoek identiteitsvorming	24
Hoofdstuk 4: Onderzoek opvoedingsstijlen	39
Hoofdstuk 5: Conclusies en eerste aanbevelingen	49
Literatuurlijst	56
Bijlage	58

Het lectoraat van het Hoornbeeck College *Vorming vanuit de Bron* doet onderzoek hoe de ontwikkeling van een christelijke identiteit bevorderd kan worden. Het lectoraat richt zich op jongeren van het reformatorisch vmbo en mbo. Het lectoraat wil docenten, ouders en catecheten helpen om jongeren de weg te wijzen in hun zoektocht door het leven. In dit lectoraat wordt verder gebouwd op de uitkomsten van het lectoraat *Werken aan de opdracht* (2011 - 2015) door dr. W. Fieret.

Leden van de kenniskring

- Drs. A. (Andrea) van Groningen-de Muynck
Docent aan het Hoornbeeck College te Rotterdam
- Drs. J. (Jan) Schouten
Onderwijskundig adviseur aan het Van Lodenstein College
- N. (Nico) van Steensel
E-mail: sln@hoornbeeck.nl
- Drs. P.M. (Elline) de Wilde
Docent aan het Hoornbeeck College te Rotterdam
- Dr. E. (Elsbeth) Visser-Vogel
Aan ons lectoraat uitgeleend door het onderzoekscentrum van Driestar Educatief

v.l.n.r.: A. van Groningen-de Muynck, J. Schouten, N. van Steensel, P.M. de Wilde en E. Visser

Woord vooraf

*We begeleiden onze jongeren op hun levensweg en
proberen biddend wegwijzer te zijn naar een leven met God.*

Het jaar 2018 is opnieuw een herdenkingsjaar. In dit jaar herdenken we dat de Dordtse Synode 400 jaar geleden plaatsvond. Een grote internationale synode die daarna in die vorm niet meer heeft plaatsgevonden. In Gods voorzienigheid zijn toen zeer belangrijke besluiten genomen die tot op de dag van vandaag doorwerken, zoals de vaststelling van de drie gereformeerde belijdenis-geschriften. Minder bekend is dat deze Dordtse Synode ook voor de christelijke opvoeding van kinderen de lijnen heeft uitgezet.

Op de synodezitting van 30 november 1618 stond het onderwijs in de kerk en in de scholen op de agenda. Allereerst werd er gesteld dat de “christelijke jeugd in de fundamente van de ware religie onderwezen en met godzaligheid vervuld mogen worden”. Op drie manieren moest dit gebeuren. Allereerst in de gezinnen, daarnaast door de kerken (catechiseren) en de scholen. Hier zitten we bij het hart van de christelijke opvoeding.

Het doopformulier spreekt niet voor niets over “te doen (helpen) onderwijzen”. Kerken en scholen mogen ouders helpen bij de opvoeding. Het is een gezamenlijke opdracht. Na 400 jaar denken we er nog zo over.

Daarbij is het een groot voorrecht dat we in Nederland de mogelijkheid hebben om in alle vrijheid een christelijke opvoeding te geven aan onze kinderen. In Noord-Korea en in vele andere landen is dit onmogelijk!

Het Hoornbeeck College probeert die hulp bij de opvoeding op een praktische manier te bieden. Het eerste lectoraat *Werken aan de opdracht* (2011-2015) van dr. W. Fieret heeft hier een begin mee gemaakt. Een nieuw lectoraat bouwt hierop voort. Dit lectoraat *Vorming vanuit de Bron* onder leiding van drs. N. van Steensel ziet zich voor de opdracht gesteld om te onderzoeken hoe de christelijke identiteit bij jongeren tot stand komt en

versterkt kan worden. Daarbij moeten we in het oog houden dat wij in een tijd leven waarin alles lijkt te veranderen en waarin veel verleidingen op onze jongeren afkomen.

Toch is hiermee niet alles gezegd. Ook in het verleden waren er tijden dat alles wankelde. De Dordtse Synode vond plaats midden in een Tachtigjarige Oorlog! De zeventiende eeuw die in Nederland bekend staat als de Gouden Eeuw was een eeuw waarin er in Nederland en Europa meer oorlogsjaren waren dan jaren van vrede! Het komt er in alle tijden op aan het belangrijkste voor ogen te blijven houden in de christelijke opvoeding: Voeden wij onze kinderen op in de vreze des Heeren, tot eer van Zijn grote Naam?

De uitkomsten van het eerste grote onderzoek van het nieuwe lectoraat bevelen we graag aan bij ouders, kerkenraden en scholen. De brochure is bedoeld als een middel om er over na te

denken en met elkaar in gesprek te gaan. Het is een “hulp” bij de opvoeding. Het is geen spoorboekje dat aangeeft hoe we precies moeten gaan rijden, maar er staan wel richtingen en verkenningsroutes in. We hebben met elkaar onze verantwoordelijkheid te nemen. Maar christelijke opvoeding is nooit maakbaar.

We hebben als opvoeders en als jongeren allereerst de krachtige vernieuwende werking van Gods Geest nodig. Ik hoop dat er bij ons allen veel gebed tot God mag zijn of Hij dit wil schenken en of Hij ouders, kerkenraden en onderwijsgevenenden wijsheid wil geven in de vorming van onze jongeren.

Drs. D. (Dick) van Meeuwen
lid College van Bestuur

Samenvatting

Hoe kunnen we de christelijke identiteit van onze jongeren versterken? Deze vraag leeft zowel bij ouders als bij docenten en catecheten. Dit blijkt uit de grote belangstelling voor toerustingscursussen vandaag de dag. Hoe kunnen we onze jongeren helpen in hun zoektocht door deze wereld en hen daarbij de waarde van het christelijk geloof laten zien? De vanzelfsprekendheid dat jongeren dezelfde keuzes maken als hun ouders is immers verdwenen. Vanuit het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* van het Hoornbeek College zijn in mei 2017 twee verschillende vragenlijsten uitgezet onder jongeren en een vragenlijst onder de ouders van dezelfde jongeren. De jongeren zijn benaderd via de zes locaties van het Hoornbeek College en de zeven reformatische scholen voor voortgezet onderwijs. Door middel van deze vragenlijsten is onderzocht hoe jongeren tot een eigen identiteit komen, welke waarden jongeren en ouders belangrijk vinden en hoe jongeren en ouders denken over de opvoeding.

In deze brochure worden de eerste uitkomsten beschreven. Sommige uitkomsten zullen we verder onderzoeken met behulp van interviews. Dit om de achtergrond van de uitkomsten beter te kunnen duiden en te begrijpen.

- Het eerste hoofdstuk beschrijft de achtergrond van de drie deelvragen die onderzocht zijn. Hier worden de lijnen samengevat, die in de lectorale rede beschreven zijn.
- Het tweede hoofdstuk beschrijft de uitkomsten van de eerste deelvraag. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke waarden jongeren en ouders belangrijk vinden en die uitkomsten worden met elkaar vergeleken. De bedoeling hiervan is om te zien op welk gebied waarden van jongeren en ouders verschillen. Deze uitkomsten kunnen gevolgen hebben voor de opvoeding.

- Het derde hoofdstuk beschrijft de uitkomsten van de tweede deelvraag. Hierin wordt verslag gedaan van of en hoe jongeren zich verbonden voelen met het christelijk geloof en of zij vragen en twijfels hebben over het christelijk geloof en hoe zij daarmee omgaan.
- Het vierde hoofdstuk beschrijft de uitkomsten van de derde deelvraag. Daarin wordt onderzocht hoe de opvoedingsstijl van de ouders is en hoe jongeren die ervaren.
- In hoofdstuk vijf worden de belangrijkste conclusies samengevat en wordt een aanzet gegeven voor aanbevelingen die op onze uitkomsten gebaseerd zijn. Later hopen we deze aanbevelingen uit te kunnen werken.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Het doel van het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* is om handreikingen te bieden aan opvoeders in gezin, school en kerk bij het vormen van jongeren vanuit de Bron.

Wartoe willen we vormen? In het algemeen gaat het om vorming van jongeren tot persoonlijkheden die God dienen in gezin, kerk en maatschappij¹. In het kader van het lectoraat denken we aan het helpen van jongeren bij het vormen van een eigen christelijke identiteit, waarbij ze de christelijke waarden en normen verinnerlijken en ernaar leven, zodat ze in staat zijn om Bijbels verantwoorde keuzes te maken.

Deze brochure heeft de titel *Opvoeden tot zelfstandigheid*. Daarin klinkt het besef door dat jongeren opgroeien tot volwassenen, die hun eigen keuzes moeten maken en hun eigen beslissingen moeten nemen. Dat kunnen wij als ouders niet voor hen doen. Hoe onze jongeren hun keuzes maken, blijft veelal voor ons een geheim. We begeleiden onze jongeren op hun levensweg en proberen biddend wegwijzer te zijn naar een leven met God.

De kern van een christelijke identiteit is dat jongeren mogen weten het eigendom van Christus te zijn, door Zijn Geest geleid worden en voor God willen leven. Deze identiteit moet voortdurend gevoed worden door de omgang met het Woord. Het is belangrijk dat jongeren zich de Bijbelse waarden en normen toe-eigenen, omdat ze van God komen en niet alleen maar uit loyaliteit aan de opvoeders. Het is de vraag of er, wanneer de kern van de christelijke identiteit ontbreekt, sprake kan zijn van echte verinnerlijking van de christelijke waarden.

Dit vormingsdoel gaat boven ons eigen vermogen uit. We geven onze kinderen bij hun geboorte een verdorven natuur mee en alleen door Gods genade en Geest kunnen ze wederom geboren worden en kind van God worden. Daarom is opvoeden allereerst een gebedszaak of de Heere ons daarin wil zegenen en Zelf onze jongeren genadig wil zijn. Opvoeden vanuit de Bron kan alleen als we leerden drinken uit de Bron, dat is God Zelf in Christus, Die Zich in Zijn Woord openbaart. Het vraagt een voortdurend veranderd worden door de vernieuwing van ons denken. Het vraagt dat Gods gedachten door Zijn Geest en genade ons denken voortdurend corrigeren.

De christelijke waarden die jongeren in de opvoeding meekrijgen, conflicteren vaak met de waarden uit de multiculturele Nederlandse samenleving.

.....

Tegelijk heeft de Heere beloofd onze opvoeding te willen zegenen. Dat is de rijkdom van Gods verbond, uitgedrukt in de kinderdoop. Opvoeders hebben een grote verantwoordelijkheid. Maar de Heilige Geest alleen kan het Woord en de opvoeding gebruiken om geestelijk leven en geloof te werken, dat uit Christus zoekt te leven. Het vormen van een verinnerlijkte christelijke identiteit is voor opvoeders onmogelijk. We zijn afhankelijk van het geheim van Gods genadige ingrijpen in de jongere.

Vanwege de verantwoordelijkheid van opvoeders proberen we te onderzoeken hoe jongeren hun keuzes maken, beslissingen nemen en een eigen identiteit vormen.

Doelgroep

Het gaat in het lectoraat uiteindelijk om (v)mbo-jongeren van 12 - 20 jaar. De afgelopen jaren zijn deze jongeren ook wel

‘doeners’ genoemd. In een lezing voor een symposium over doeners in de kerk gaf godsdienstdocent Laurens Snoek van hen de volgende karakteristieken:²

1. Inhoudelijk gezagsgetrouw. Veel meer dan denkers accepteren doeners wat door opvoeders aan opvattingen wordt overgedragen. De meeste doeners kunnen nog op gezag van een ander geloven.
2. Weinig woorden nodig. Doeners hebben geen behoefte aan uitweidingen en subtiele nuances. Ze willen een eenduidige boodschap, een heldere opdracht en een overzichtelijke taakstelling.
3. Behoeft aan beelden en kernen. Kenmerkend voor de meeste doeners is concreet denken. Ze hebben weinig met theoretische beschouwingen zonder praktische voorbeelden uit het dagelijks leven.
4. Geen ballast, wel humor. Doeners zitten niet te wachten op onnodige informatie, maar horen graag meteen hoe het wél is. Zo mogelijk met een olijke noot.
5. Actief. De meeste doeners hebben geen behoefte aan uitgebreide instructie. De theorie is voor hen slechts middel, geen doel. Ze willen zo snel mogelijk aan de slag.

¹ *Onze Koers, Hoornbeek College, blz. 5*

² *Weergegeven in Lesgeven in het MBO, een didactische handreiking, geschreven door Kees Schimmel en Huib de Vries*

Enkele aspecten van vorming

Binnen het onderwijs spreekt men over de volgende dimensies van goed onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.³ Deze dimensies hebben we ook in ons onderzoek gebruikt.

Bij *kwalificatie* gaat het om het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen, die jongeren kwalificeren om iets te doen.

Bij *socialisatie* gaat het om de manier waarop jongeren deel worden van tradities en praktijken. Landelijk wordt dit vaak zo ingevuld dat jongeren gesocialiseerd moeten worden tot burger van Nederland. Hierbij is bijvoorbeeld de waarde van democratie belangrijk en het met respect omgaan met de medemens. Christelijk onderwijs wil uiteraard de jongeren ook socialiseren in de eigen christelijke traditie. Zo worden praktijken als Bijbel lezen, psalmen zingen, gedrags- en kledingcodes aangeleerd. Het geloof heeft rituelen, uitingsvormen die op hun beurt ook geloofsovertuigingen uitdrukken en versterken. Het gaat om geloofspraktijken die opvoeders biddend aanleren, waarbij ze erop vertrouwen dat Gods Geest het wil verinnerlijken.

Bij *persoonsvorming* denkt Biesta (2015) vooral aan subjectwording. Daarbij gaat het om de vorming van een jongere tot een zelfstandig, moreel, verantwoordelijk en volwassen persoon. Bij subjectwording leert de leerling wie hij is in relatie tot anderen. Biesta stelt dat de jongere dan ervaart dat hij onvervangbaar is. Een voorbeeld (van Visser-Vogel): een jongen van 17 staat op zaterdag op de markt. Hij heeft goed contact met een collega. De collega vertelt dat hij wel gelooft in iets, vooral in het goede van de mens. De jongen ervaart: dat wat ik nu ga zeggen is van belang.

De geleerde antwoorden lijken opeens te simpel. Er wordt voortdurend een appèl op de eigen verantwoordelijkheid gedaan vanuit de samenleving.

Het gaat dus om:

- zelfstandig keuzes maken
- eigen antwoorden vinden voor standpunten
- eigen morele (Bijbelse) keuzes maken
- verantwoordelijkheid dragen voor eigen keuzes
- persoonlijk weten het eigendom van Christus te zijn
- afhankelijkheid van de Geest

De aandacht voor persoonsvorming vanuit het ministerie geeft het reformatorisch onderwijs de gelegenheid om extra aandacht te besteden aan de vorming van de christelijke identiteit van de jongeren. We zijn dankbaar dat ons lectoraat aan dit doel dienstbaar kan zijn.

In de eerste fase wilden we praktijkgericht onderzoek doen, maar we voelden de behoefte om eerst meer inzicht te krijgen in het proces van identiteitsvorming. Om meer zicht te krijgen op de vraag hoe de christelijke identiteit van jongeren versterkt kan worden, hebben we besloten drie deelvragen te gaan onderzoeken.

De eerste deelvraag is: Welke waarden hebben ouders en welke waarden worden meegegeven in de opvoeding? Welke waarden hebben de jongeren? Welke bronnen hebben de waarden van jongeren? Wordt er een conflict ervaren tussen christelijke en seculiere waarden? Deze deelvraag is onderzocht met behulp van vragenlijsten voor jongeren en ouders.

De tweede deelvraag is: Hoe verloopt het proces van identiteitsvorming bij onze reformatorische jongeren op (v)mbo? Kunnen we de beschreven processen van exploratie en commitment ook

terugvinden? Wordt er geëxploreerd en hoe? Op welke manier maken ze commitments en binden ze zich? Ook deze deelvraag is onderzocht met behulp van vragenlijsten voor studenten.

De derde deelvraag is: Hoe is de rol van de ouders bij de identiteitsvorming? Herkennen ze dat hun kinderen exploreren? Hoe gaan ze daarmee om, welke opvoedingsstijl hanteren ze? In hoeverre hebben ze oog voor de verschillende aspecten van de opvoeding: kwalificatie, socialisatie, en persoonsvorming?

In de volgende drie hoofdstukken worden deze drie deelvragen behandeld.

Hierbij zal geen verantwoording van de onderzoeksgegevens gedaan worden. Wie hierin geïnteresseerd is, kan de onderzoeksverslagen opvragen bij het lectoraat.

³ Deze al oudere begrippen worden recent genoemd door G. Biesta in *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*, Boom Lemma Den Haag 2012 en *Het prachtige risico van onderwijs*, Culemborg 2015 en zijn momenteel erg gangbaar

Hoofdstuk 2

Onderzoek waarden

Algemeen

De eerste deelvraag in het kader van het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* is wat de waarden van opvoeders en jongeren zijn. Waarden zijn de immateriële zaken die we belangrijk vinden, zoals veiligheid, liefde, rechtvaardigheid, enz. Onze waarden vormen met elkaar onze wereldbeschouwing. En onze waarden sturen ons gedrag. De reden om naar waarden te kijken, is dat ze onder ons cultureel bepaalde gedrag liggen. In verschillende culturen kunnen dezelfde waarden voorkomen, maar deze kunnen op verschillende cultuurbepaalde manier uitgedrukt worden in normen en gedrag. Het kijken naar waarden helpt ons dus dieper te kijken naar de identiteit van mensen, dieper dan de culturele vormgeving.

De (v)mbo-jongeren participeren (net als hun opvoeders binnen de drieslag gezin, school en kerk) in een seculiere samenleving.

De christelijke waarden die jongeren in de opvoeding meekrijgen, conflicteren vaak met de waarden uit de multiculturele Nederlandse samenleving. Christenen zijn geroepen om midden in deze wereld te staan, maar om tegelijk anders te zijn. Door middel van dit deelonderzoek willen we meer inzicht krijgen in het volgende:

- Verschillen de waarden die jongeren belangrijk vinden van de waarden die de ouders belangrijk vinden?
- Hoe verhouden de waarden van ouders zich tot de waarden van de maatschappij? Dit onderzoeken we niet direct, maar door aan te sluiten bij eerder gedaan onderzoek in Nederland hebben we wel enig vergelijkingsmateriaal.
- Ervaren jongeren en ouderen discrepantie/conflict tussen de christelijke waarden en de waarden van de maatschappij?
- Wat zien de respondenten als de bronnen van hun waarden?

Het doel van dit onderzoek is om te doordenken welke consequenties de uitkomsten hebben voor de opvoedingspraktijk thuis, op school en in de kerk.

Om uitkomsten van ons onderzoek te kunnen vergelijken met ander onderzoek naar waarden (in tal van landen waaronder Nederland), hebben we de waarden gemeten met een systeem dat gebaseerd is op het werk van Schwartz (2012), die weer voortgebouwd heeft op het model van Geert Hofstede, dat veel in de interculturele communicatie gebruikt wordt. Schwartz werkt met tien waardentypen, die wij geclusterd hebben tot vijf typen. Een zesde waardentype: Vasthouden van het christelijk geloof, hebben we toegevoegd.

Onderzoek heeft aangetoond dat waarden aan verandering onderhevig zijn. De industriële ontwikkeling heeft veel invloed op het waardenpatroon gehad. Ook oorlogen beïnvloeden de normen en waarden van mensen. Uit onderzoek van Hofstede (in sterk veranderende derdewereldlanden) blijkt dat zich in een decennium al verschuivingen kunnen voordoen.

Beschrijving waardentypen

Schwartz (2012) vult ‘waarden’ vooral in vanuit de (sociale) psychologie en zoekt naar een set waarden dat universeel is over alle culturen. Daarom hanteert hij o.a. de volgende karakteristieken: Waarden verwijzen naar wenselijke doelen en motiveren tot

daden; ze gaan dieper dan specifieke acties en situaties; ze dienen als standaards of criteria; het relatieve belang van waarden leidt ons handelen. Onder deze waarden ziet hij twee dimensies:

1. Het openstaan voor verandering (zelfsturing en genieten) tegenover conservatisme (conformeren, traditie en zekerheid)
2. Persoonlijk maatschappelijk succes (succes en macht) tegenover gemeenschapszin (begrip voor anderen en hulpvaardigheid)

Het waardenconcept van Schwartz heeft een lange onderzoeks-traditie en zijn vragenlijst is bruikbaar in verband met de redelijke beknoptheid en begrijpelijkheid. Om die redenen nemen we de vragenlijst van Schwartz als uitgangspunt en clusteren zijn tien waardentypen tot de hier onder vermelde typen 1 tot en met 5. Het laatste type hebben we zelf toegevoegd.

Wij onderscheiden dus de volgende waardentypen:

1. Zelfsturing/genieten
2. Begrip voor anderen/hulpvaardigheid
3. Conformeren/traditie
4. Zekerheid/veiligheid
5. Succes/macht
6. Vasthouden christelijk geloof

Het is opvallend dat 'Vasthouden christelijk geloof' bij de ouders bovenaan staat en bij de jongeren onderaan.

Exploratie staat voor een zoektocht, een periode van het hebben van vragen, twijfels en het zoeken naar antwoorden op die vragen.

Voor elk waardentype waren er 10 tot 15 vragen waarbij op een schaal van 1 tot 5 moest worden geantwoord. Des te hoger de uitkomst, des te meer onderschrijft men de waarde. Per waardentype kan de uitkomst gemiddeld worden. Hierop is de volgende volgorde gebaseerd. In het onderzoeksverslag kunnen de vragen gelezen worden waarop elk waardentype gebaseerd is.

Resultaten onderzoek waarden

De hoofdvraag is wat de waarden van ouders en jongeren zijn en hoe ze verschillen.

Volgorde van waardentypen

Als we de zes onderscheiden *waardentypen* vergelijken, zien we dat de gemiddelde instemming met de waardentypen bij alle jongeren nagenoeg dezelfde volgorde heeft (zie bijlage tabel 1):

1. Zekerheid/veiligheid;
- 2/3. Zelfsturing/genieten en Begrip/hulpvaardigheid;
4. Conformereren/traditie;
5. Succes/macht;
6. Vasthouden christelijk geloof.

De respondenten moesten reageren op stellingen, waarbij er vijf antwoordmogelijkheden waren: helemaal oneens, oneens,

neutraal, eens en helemaal eens. Er zijn geen verschillen van betekenis gevonden tussen vmbo en mbo. De vmbo-groep onderscheidt zich alleen van de mbo-groep door veel vaker voor de neutrale positie te kiezen. Bij *Vasthouden christelijk geloof* is de *neutrale positie* groot bij zowel vmbo (43%) als mbo (37%).

Bij de ouders is de volgorde als volgt:

1. Vasthouden christelijk geloof;
2. Zekerheid/veiligheid;
3. Conformereren/traditie;
4. Begrip/hulpvaardigheid;
5. Zelfsturing/genieten;
6. Succes/macht.

Het is opvallend dat *Vasthouden christelijk geloof* bij de ouders bovenaan staat en bij de jongeren onderaan. *Zekerheid/veiligheid* staat bij de jongeren bovenaan en komt bij de ouders als tweede. *Zekerheid/veiligheid* staan voor behoudende waarden gericht op stabiliteit en harmonie. *Zelfsturing/genieten* krijgt bij de jongeren een gedeelte tweede/derde plaats en komt bij de ouders pas op de vijfde plaats. Ouders scoren opvallend lager op *Zelfsturing/genieten* en *Succes/macht* dan jongeren. Ze vinden maatschappelijk succes minder belangrijk.

Verschillen binnen de groep

Tussen de leerwegen bij het **vmbo** zien we geen verschillen van betekenis in de gemiddelde score op de waardentypen. De verschillen tussen de sectoren in het **mbo** zijn groter. De uitersten zijn de verschillen tussen techniek en zorg. Deze verschillen komen vrijwel overeen met de verschillen die we vonden tussen jongens en meisjes, die hieronder beschreven worden. Dit is ook logisch, omdat de studenten van de sector techniek bijna allemaal jongens zijn en de studenten van de sector zorg bijna allemaal meisjes. In het algemeen scoort de sector welzijn het hoogst, met name op **Begrip/hulpvaardigheid** en op **Conformeren/traditie** en **Vasthouden christelijk geloof**. Dit hangt samen met het hoge percentage meisjes en het sociale karakter van de opleiding.

De verschillen tussen de niveaus op het mbo zijn miniem. **Succes/macht** scoort bij niveau 2 het laagst. Er wordt minder neutraal gekozen bij hogere niveaus. Dit kan betekenen dat de overtuigingen vaster zijn voor oudere jongeren, want de gemiddelde leeftijd van de jongeren van hogere niveaus zijn ook hoger.

Er zijn geen duidelijke verschillen gevonden tussen vmbo en mbo. Dit wijst erop dat leeftijd binnen de onderzoeksgroep niet een grote rol speelt bij de waarden die men belangrijk vindt. Er worden wel verschillen gevonden tussen ouders en jongeren. De ouders scoren veel hoger op **Vasthouden christelijk geloof** (gemiddelde van 4,15 tegenover 3,55 bij de jongeren) en **Conformeren/traditie** (gemiddelde van 4,08 tegenover 3,84 bij jongeren).

Uit de uitkomsten blijkt dat jongeren op locaties in het oosten van het land anders scoren dan die op locaties in het westen van het land. Op de waardentypen **Vasthouden christelijk geloof** en **Begrip/hulpvaardigheid** scoort het westen significant hoger dan het oosten; het verschil is groter op het vmbo dan op het mbo. Ook bij vragenlijst 2 komen we verschillen tussen het oosten en westen tegen, maar die lijken tegengesteld. We komen daar later op terug.

Het kerkgenootschap van de student heeft weinig invloed op de uitkomsten naar de waardenoriëntatie. Hoe scoren de verschillende kerkgenootschappen op **Vasthouden christelijk geloof**? Wanneer we de gemiddelde percentages eens en helemaal eens

samennemen, dan scoren de kerkgenootschappen als volgt: 53% (OGGiN), 54% (PKN overig), 55% (GG), 56% (HHK), 61% (Evangelisch en GKv, GGinNed), 63% (CGK) en 66% (PKN GB).

Waardentypen en geslacht

We vinden duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes. De volgorde van de waardentypen is anders: bij jongens komt **Zelfsturing/genieten** op plaats 2 (na **Zekerheid/veiligheid**) en **Begrip/hulpvaardigheid** op plaats 3. Bij meisjes is dit andersom. Jongens scoren hoger op de waardentypen **Zelfsturing/genieten** en **Succes/macht**, terwijl meisjes hoger scoren op **Zekerheid/veiligheid**, **Begrip/hulpvaardigheid**, **Conformeren/traditie** en **Vasthouden christelijk geloof**. Bij de ouders verschilt de volgorde van de waardentypen van de volgorde bij de jongeren. Maar binnen een waardentype zien we hetzelfde patroon. Als de jongens voor dat type hoger scoren dan de meisjes, dan scoren de mannen ook hoger dan de vrouwen. Zie bijlage tabel 2 voor de uitkomsten.

De belangrijkste waarden

De vorige uitkomsten waren gebaseerd op gemiddelde instemming met een aantal stellingen uit het onderzoek van Schwartz. We hebben in onze vragenlijst ook enkele eigen vragen gesteld. Er werden 33 waarden in twee rijen gepresenteerd waarbij gevraagd werd welke drie waarden het belangrijkst worden gevonden. De keuzemogelijkheden waren: creativiteit, eerlijkheid, blijdschap, genieten, presteren, duurzaamheid, bescheidenheid, betrouwbaarheid, solidariteit, dankbaarheid, dienstbaarheid, vrijheid, gehoorzaamheid, soepelheid, zelfontplooiing, assertiviteit, rechtvaardigheid, beleefdheid; en: ijver, matigheid, respect, gelijkheid, emancipatie, waarheid, zelfbeheersing, avontuurlijkheid, zelfexpressie, zelfverloochening, trouw, verantwoordelijkheidsgevoel, openheid, zelfbeschikking, kritische zin. Het gaat bij de uitkomsten hieronder steeds om het percentage van de keren dat een bepaalde waarde gekozen is.

Jongeren geven aan vooral op zichzelf af te gaan bij het bepalen van hun waarden

Dezelfde drie waarden komen naar voren als de belangrijkste voor zowel jongeren als ouderen:

1. Eerlijkheid/waarheid/openheid (jongeren 20,6%; ouderen 24,9%)
2. Betrouwbaarheid/trouw (jongeren 19,2%; ouderen 23,6%)
3. Respect (jongeren 16,5%; ouderen 10,6%)

Er is dus grote overeenstemming tussen jongeren en hun ouders over wat de belangrijkste waarden zijn. Bij de minder genoemde belangrijkste waarden blijken toch aanzienlijke verschillen te bestaan.

De volgende waarden zijn voor ouders belangrijker dan voor jongeren: verantwoordelijkheidsgevoel (8,3%), dankbaarheid (7,8%), dienstbaarheid (4,1%), ijver (3,8%), matigheid (2,1%), gehoorzaamheid (1,8%), zelfverloochening (1,6%) en bescheidenheid (1,5%).

De volgende waarden zijn belangrijker voor jongeren dan voor ouders: vrijheid (6,4%); genieten (5,5%); blijdschap (4,1%); gelijkheid (3,2%); avontuurlijkheid (2,0%); zelfontplooiing (1,4%) en creativiteit (1,4%).

Hoe kunnen deze gevonden verschillen verklaard worden? Deze laatste waarden lijken de invloed van de (seculiere) maatschappij op de jongeren te laten zien. Dit zijn immers waarden, waarin het individueel genieten centraal staat.

Bronnen van waarden

Het diagram hiernaast laat de bronnen zien, waaraan mbo-studenten hun waarden ontlelen (de scores van de vmbo-leerlingen lijken hier veel op).

Jongeren geven aan vooral op zichzelf af te gaan bij het bepalen van hun waarden (vraag 14, 41, 48 en 63). Het geloof in eigen waarde, het zelf doelen kiezen en het logisch nadenken scoren het hoogst.

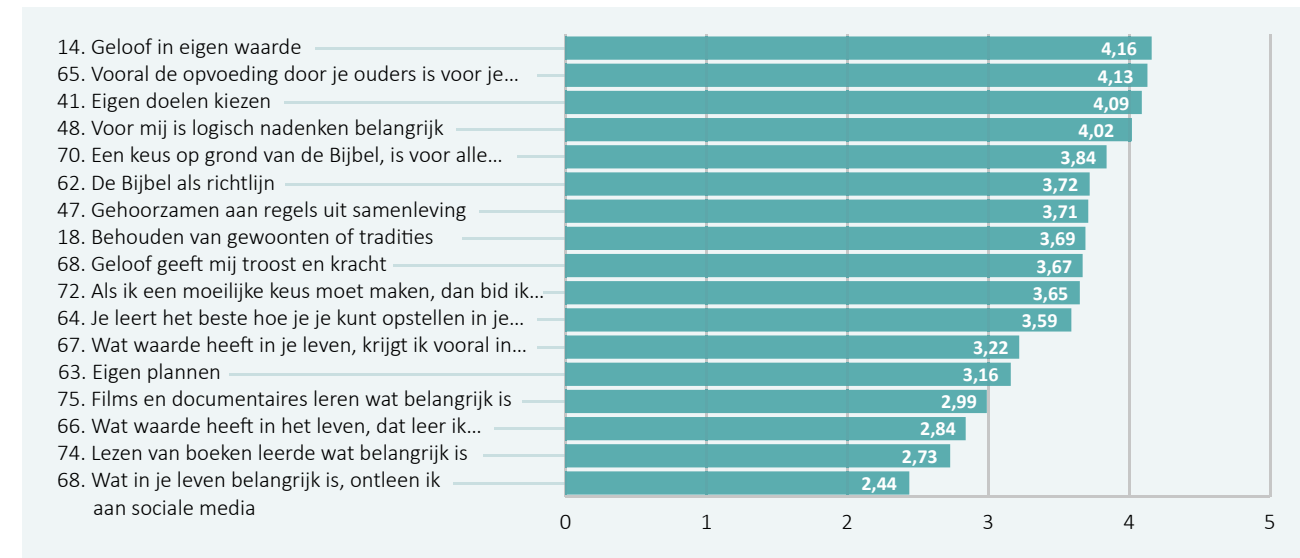
In de tweede plaats komen de ouders en hun christelijke opvoeding, de Bijbel, e.d. (vraag 65, 70, 62, 18, 58, 72 en 70).

De opvoeding door de ouders is essentieel, het aansluiten bij vrienden is heel belangrijk (vraag 65 en 47). Een keus op grond van de Bijbel is voor alle mensen het beste (vraag 70) krijgt een hoge score net als Geestelijke vorming vanuit de Bijbel (vraag 64 en 67).

In de derde plaats vormen ze hun waarden niet door te lezen (in het algemeen). Ook social media, de school, films en documentaires zijn vormend. Deze scores overigens lager dan

de Bijbel als het gaat over de vraag waaraan waarden worden ontleend. Bij de ouders komen de christelijke bronnen op de eerste plaats.

Figuur 1. Bronnen van waarden

Persoonlijk Bijbel lezen

Er zijn al vele onderzoekjes gedaan naar het persoonlijk Bijbel lezen van jongeren. Ongeveer de helft van onze (v)mbo jongeren geeft aan dagelijks persoonlijk ook de Bijbel te lezen. Dit percentage ligt niet lager dan bij andere onderzoeken. Anderzijds blijkt dat ongeveer de helft niet dagelijks Bijbel leest. Dit blijft een belangrijk aandachtspunt.

Tabel A. Uitkomsten vraag 77: Ik lees persoonlijk in de Bijbel

	vmbo	mbo1	mbo3	ouders
dagelijks	45,9%	45,4%	53,6%	95,6%
wekelijks	23,7	21,3	19,9	3,5
maandelijks	5,8	8,7	6,1	0,5
bij bijzondere gelegenheden	15,2	12,0	11,6	0,3
nooit	9,3	12,6	8,8	0,0

Discrepantie

We hebben zowel de jongeren als de ouders gevraagd of ze een discrepantie (conflict) ervaren tussen hun christelijke waarden en de seculiere waarden in de maatschappij. In onderstaande tabel zijn de uitkomsten op deze vraag te zien.

Tabel B. Uitkomsten discrepantie christelijke en seculiere waarden

	gem. score	% eens/ helemaal eens
vmbo3	3,28	44%
mbo1	3,02	45%
mbo3	3,48	57%
ouders	3,88	79%

Hierbij blijkt dat hoe ouder iemand is, hoe meer discrepantie wordt ervaren. Er kan geen verband aangetoond worden dat degenen die meer spanning ervaren hoger scoren voor waardentype *Conformeren/traditie* en *Vasthouden christelijk geloof* of een van de andere waardentypen. De reden hiervan kan niet op grond van deze vragenlijst vastgesteld worden.

Wij vinden duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes, terwijl Backx die niet vindt. Dit kan wijzen op traditionelere rolpatronen binnen reformatorisch Nederland.

.....

Mogelijk heeft het te maken met enerzijds het zijn gekomen tot een vastere identiteit en anderzijds het krijgen van meer verantwoordelijkheid en het moeten functioneren in de maatschappij.

Vergelijking van de uitkomsten met Nederland

We kunnen onze uitkomsten vergelijken met een onderzoek van Backx dat in 2007 is gedaan. Haar onderzoek ging specifiek over de verschillen in waarden tussen ouderen (50-70 jaar) en jongeren (15-35 jaar) uit de Randstad. Zij gebruikte een aangepaste schaal met zeven waardentypen van Schwartz. We clusteren ze weer, om beter met ons onderzoek te kunnen vergelijken.

De uitkomsten van Backx (2007) geven deze volgorde bij de jongeren:

1. Zelfsturing/genieten;
2. Zekerheid/veiligheid;
3. Begrip/hulpvaardigheid;
4. Conformereren/traditie;
5. Succes/macht.

Bij ouderen neemt **Zekerheid/veiligheid** de eerste plaats in. Ouderen scoren ook hoger op **Conformereren/traditie** en lager op **Succes/macht**, maar verder is er geen verschil in volgorde. Vrouwen lijken een sterkere waardenverschuiving te ondergaan bij het ouder worden. Backx vond hogere scores op **Begrip/hulpvaardigheid** en **Conformereren/traditie** bij oudere vrouwen (niet bij mannen). Ze vond ook verschil bij de ouderen tussen mannen en vrouwen (geen andere volgorde, wel andere gemiddelden).

Tien jaar geleden scoorde het verlangen naar vrijheid en genieten in Nederland onder jongeren het hoogst. Dat is bij onze reformatorische jongeren nu niet zo. **Zekerheid/veiligheid** gaat bij onze jongeren voorop. Er is op dit punt dus een behoorlijke

distantie tussen seculier en reformatorisch Nederland.

Dit geldt zowel voor jongeren als voor ouderen. Na zekerheid komt bij jongeren **Zelfsturing/genieten** heel hoog uit, wat bij de ouderen slechts op een vijfde plaats komt. In het onderzoek van Backx komt **Zelfsturing/genieten** als hoogst scorende waardentype uit de bus. De reformatorische jongeren bewegen dus naar het waardentype van de Nederlandse bevolking. Backx signaleert een trend dat bij het ouder worden er een lichte verschuiving optreedt van het meer individualistische **Zelfsturing/genieten** naar het meer sociale waardentype **Begrip/hulpvaardigheid**.

Backx vindt ook verschillen tussen ouderen en jongeren, vooral bij vrouwen. De factor leeftijd lijkt in haar onderzoek belangrijker dan geslacht. Ook in internationale onderzoeken lijken de verschillen tussen mannen en vrouwen kleiner te worden. Wij vinden duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes, terwijl Backx die niet vindt. Dit kan wijzen op traditionelere rolpatronen binnen reformatorisch Nederland.

Hoe meer jongeren vinden dat ouders een bevorderende rol hebben in hun godsdienstige vorming, des te minder zij onzeker zijn of hun verbondenheid in de toekomst zal veranderen.

Hoofdstuk 3

Onderzoek identiteitsvorming

Het tweede onderzoek dat is uitgevoerd door het lectoraat Vorming vanuit de Bron richt zich op identiteitsvorming van jongeren, waarbij exploratie en commitment van (v)mbo-jongeren onderzocht zijn. Eerst wordt kort de achterliggende theorie uitgelegd, waarna de belangrijkste resultaten gepresenteerd worden.

Aanleiding

Het doel van het lectoraat is te helpen bij het ondersteunen van jongeren in hun vormingsproces. Om dit goed te kunnen doen, moeten we weten hoe dit proces verloopt. Er is ons geen eerder onderzoek bekend hoe het vormingsproces van (v)mbo-jongeren verloopt. We hebben ons op de religieuze identiteitsvorming van deze jongeren gericht door te kijken naar ‘exploratie’ en ‘commitment’. Deze termen worden nu uitgelegd.

Theorie

Binnen de ontwikkelingspsychologie wordt de theorie van Marcia (1966) veel gebruikt om zicht te krijgen op religieuze identiteitsontwikkeling. In zijn theorie is religieuze identiteit een onderdeel van de hele identiteit van een mens. Identiteitsontwikkeling is

volgens Marcia een levenslang proces. De puberteit en de periode van jongvolwassenheid zijn belangrijke periodes van ontwikkeling van de identiteit, maar het proces stopt daarna niet. Ook op latere leeftijd kan de identiteit zich verder ontwikkelen.

Volgens Marcia zijn er twee processen die een rol spelen in de identiteitsontwikkeling van een persoon: commitment en exploratie. Commitment kan vertaald worden met ‘verbondenheid’. Voelt iemand zich verbonden met iets of met een keus. Als je sterk gecommitteerd bent, ben je bijvoorbeeld sterk overtuigd en wil je iets niet zomaar opgeven. Bij commitment binnen de religieuze identiteit kun je denken aan de verbondenheid aan een kerk, geloofsgemeenschap, bepaalde overtuigingen enz.

Exploratie staat voor een zoektocht, een periode van het hebben van vragen, twijfels en het zoeken naar antwoorden op die vragen. In de oorspronkelijke theorie van Marcia kun je pas van exploratie spreken als je echte alternatieven vergelijkt. Dat betekent met betrekking tot religieuze identiteitsontwikkeling dat je twijfelt over het christendom en ook andere geloven en religies onderzoekt en verkent. Later is door meerdere onderzoekers gezegd dat dit niet te verwachten valt van (streng)gelovige mensen of mensen

We hebben ons op de religieuze identiteitsvorming

van deze jongeren gericht

door te kijken naar ‘exploratie’ en ‘commitment’.

.....

die opgevoed worden in één traditie. Voor deze groepen kan ook gesproken worden over exploratie als men bijvoorbeeld grondig nadenkt over bepaalde opvattingen, twijfels en vragen binnen de godsdienst en op zoek gaat naar antwoorden.

Op basis van onderzoek is geconstateerd dat er verschillende vormen van exploratie zijn. Bij exploratie in de breedte moet je denken aan het verkennen en onderzoeken van alternatieven. Bij exploratie in de diepte gaat het bijvoorbeeld om vragen binnen een bepaalde traditie, waarbij mogelijk ook de antwoorden gezocht worden binnen de eigen traditie. Op basis van een onderzoek onder moslimjongeren (Visser-Vogel, 2015) is exploreren in gedrag toegevoegd, omdat bleek dat sommige moslimjongeren niet zozeer over bepaalde vragen nadachten of echte twijfels hadden, maar dat ze wel een periode hadden van ‘schoppen’ en dingen doen die ‘eigenlijk niet horen’. Opvallend is dat deze vorm van exploratie los lijkt te staan van de opvattingen

en commitments die de jongeren hebben. Ze willen namelijk sowieso wel moslim blijven; een andere optie is eigenlijk niet mogelijk. Deze vorm van exploratie leidt niet tot een sterkere commitment, terwijl andere vormen van exploratie dat wel doen.

De exploratie kan verschillende gestalten hebben. Het is belangrijk hoe iemand omgaat met vragen en twijfels. Iemand kan de antwoorden alleen binnen de eigen groep zoeken of ook daar-buiten. Of juist alleen bij leidende personen binnen de groep of juist niet bij leidende figuren. Of iemand zoekt eerst veel informatie, voordat hij/zij tot een besluit komt. Deze informatie kan weer gehaald worden bij mensen binnen de eigen geloofsgemeenschap, maar ook daarbuiten. Iemand kan ook het maken van keuzes uitstellen. Ook kan het exploreren met veel en herhaald piekeren gepaard gaan.

.....

Commitment kan vertaald worden

met ‘verbondenheid’

Marcia brengt de twee processen van exploratie en commitment bij elkaar in onderstaand model.

Is een commitment gemaakt?	Heeft men geëxploreerd?		
		Ja	Nee
	Ja	Identity Achievement	Foreclosure
	Nee	Moratorium	Identity Diffusion

Figuur 2. Identiteitsstatussen van Marcia op basis van exploratie en commitment

Hierin zie je dat mensen, die niet geëxploreerd hebben en wel gecommitteerd zijn, in de Foreclosure status zijn. Deze status zou vaak voorkomen binnen (streng) geloofsgemeenschappen en zou niet zo sterk zijn. Iemand in de Foreclosure status zou, zodra hij/zij in een andere context komt, heel goed alsnog grote vragen en twijfels kunnen krijgen of gemakkelijk kunnen veranderen van overtuigingen en gedrag.

Mensen die in de Identity Diffusion status zijn hebben niet geëxploreerd en hebben geen keuzes gemaakt, ze voelen zich niet verbonden met een bepaalde levensbeschouwing. Deze mensen worden vaak omschreven als ‘onverschillig’. Men voelt zich niet verbonden, maar heeft ook niet echt vragen; men is niet op zoek.

Mensen die in de Moratorium status zijn, zijn juist wel aan het exploreren. Ze hebben vaak veel vragen en twijfels, maar zij hebben

(nog) geen keus gemaakt, zich nog nergens aan gebonden. De Identity Achievement status wordt beschouwd als de status met de sterkste identiteit. Mensen in deze status hebben én een periode van exploratie doorgemaakt én daarop gebaseerd een keuze gemaakt.

Voor het lectoraat is het ten eerste erg belangrijk om te onderzoeken hoe de processen van exploratie en commitment plaatsvinden bij onze onderzoeksgroep: (v)mbo-jongeren. Er is nog niet eerder specifiek onderzoek gedaan naar deze groep jongeren. Mogelijk gaan de processen van exploratie en commitment bij deze groep jongeren enigszins anders dan bij jongeren met een ander opleidingsniveau. In de theorie van Marcia gaat men uit van het hebben van twijfels en vragen en het grondig daarover nadenken en het onderzoeken van alternatieven. Mogelijk gaat dit bij (v)mbo-jongeren anders.

Ten tweede gaat het om reformatorische jongeren. Er is ook nog geen onderzoek gedaan naar deze processen bij reformatorische jongeren. Mogelijk gaan de processen bij reformatorische jongeren anders dan bij jongeren die niet opgroeien binnen één traditie. Vanuit de theorie is al aangegeven dat exploratie in de

breedte waarschijnlijk niet veel voorkomt bij mensen binnen een (gesloten) geloofsgemeenschap. Het is belangrijk om te onderzoeken hoe deze processen bij reformatorische jongeren gaan, zodat opvoeders en reformatorische scholen hier optimaal mee kunnen omgaan en het komen tot een sterke identiteit stimuleren.

Er zijn 15 clusters vragen gebruikt. In tabel 3 in de bijlage staan enkele gegevens per vragencluster.

Exploratie

- Exploratie in de breedte (alternatieven vergelijken)
- Exploratie in de diepte (binnen je geloofsovertuiging je bezinnen op vragen)
- Ruminatieve exploratie (piekeren over de vragen)
- Exploratie in gedrag (dingen doen die niet horen bij je geloof)
- Non-exploratie

Omgaan met exploratie

- Uitstellen van keuzes
- Informatie zoeken
- Mening van de groep (bij het maken van keuzes is het belangrijk wat de groep vindt)

Commitment

- Onzeker commitment toekomst (onzeker of je in de toekomst bij je geloof zult blijven)
- Gecommitteerd zijn (je verbonden weten met je geloof)
- Zeker van christendom (je verbonden voelen met het christelijke geloof)
- Overtuigd gecommitteerd (zeker weten dat je verbonden bent met je geloof)
- Commitment veranderlijk in de toekomst (je verbonden weten met je geloof maar in details kunnen veranderen)

Overig

- Ouders bevorderen geloof actief
- Voorbeeldfiguren zoals docenten bevorderen geloof

Resultaten vragenlijst 2

Als we de resultaten overzien (zie tabel C), valt op dat de onderzoeksgroep traditioneel en trouw is aan hun christelijke opvoeding. De vragen die gaan over verbondenheid aan het geloof en de opvoeders scoren hoger dan de vragen die gaan over exploratie. De ‘echte’ exploratie in de breedte door alternatieven te vergelijken, scoort het laagst van alle clusters.

Tabel C. Gemiddelde score op alle clusters

	Gemiddelde
1. Zeker van christendom	3,8603
2. Ouders bevorderen geloof actief	3,4391
3. Voorbeeldfiguren zoals docenten bevorderen geloof	3,2857
4. Overtuigd gecommitteerd	3,2855
5. Gecommitteerd zijn	3,2004
6. Exploratie in gedrag	3,1940
7. Mening van de groep belangrijk	2,9961
8. Exploratie in de diepte	2,8342
9. Commitment veranderlijk in de toekomst	2,8187
10. Ruminatieve exploratie	2,8040
11. Uitstellen van keuzes	2,7043
12. Non-exploratie	2,6036
13. Onzeker commitment toekomst	2,2876
14. Informatie zoeken	2,1790
15. Exploratie in de breedte	1,9752

Om een indruk te geven, wat deze gemiddelden betekenen, kunnen we de hoogste score toelichten.

Tabel D. Uitkomsten commitment: Ik ben er zeker van dat ik christen wil blijven

	helemaal oneens score 1	oneens score 2	neutraal score 3	eens score 4	helemaal eens score 5	aantal
vmbo3	2	11	58	73	29	173
mbo1	1	4	66	135	56	305
mbo3	0	5	20	56	46	127
	3	20	144	264	174	605

De gemiddelde score is 3,86. Dat betekent in dit geval dat er 23 van de 605 jongeren zeggen dat ze het oneens of helemaal oneens zijn met de stelling: Ik ben er zeker van dat ik christen wil blijven. 144 antwoorden zijn neutraal, dus die jongeren weten het nog niet. En 438 jongeren van de 605 zijn het eens of helemaal eens met de stelling.

Exploratie scoort doorgaans laag. Er wordt dus weinig geëxploreerd. De hoogste score van de clusters van exploratie is voor exploratie in gedrag. Als er geëxploreerd wordt, dan is het

met name het doen van dingen die eigenlijk niet horen bij het geloof. De tweede manier van exploreren die het vaakst voorkomt, is exploratie in de diepte. Exploratie in de diepte betekent dat deze jongeren vragen stellen over de christelijke traditie en het christelijke geloof. Het gaat om vragen binnen de eigen geloofsovertuiging en niet om het overwegen van een alternatieve geloofsovertuiging. De twee hoogst scorende categorieën van exploratie zijn dus exploratie in gedrag en exploratie in de diepte. De jongeren exploreren dus niet of nauwelijks buiten de eigen traditie.

Jongeren blijken weinig uitgedaagd te worden tot nadenken en zoeken van antwoorden.

Als het gaat om hoe men omgaat met exploratie, dan scoort de mening van anderen het hoogst. Als men dus antwoorden zoekt op vragen, dan gaat men het vaakst te rade bij mensen binnen de eigen traditie of volgt men op wat anderen binnen de eigen traditie doen. Het uitstellen van keuzes scoort lager en het zoeken van informatie nog lager. Deze jongeren lijken dus niet echt persoonlijk een zoektocht aan te gaan als ze exploreren, maar vooral anderen te volgen.

Verschillen binnen de onderzoeksgroep

Leeftijdscategorieën

Er is onderzocht of jongeren in de verschillende leeftijdscategorieën (vmbo3, mbo1 en mbo3) verschillend scoren op exploratie en commitment. Opvallend is dat er nooit een significant verschil is tussen studenten in mbo1 en mbo3. Er is echter wel vaak een verschil tussen leerlingen in vmbo3 en de studenten op het mbo. Leerlingen in vmbo3 scoren significant lager op de volgende clusters dan de respondenten in mbo1 en mbo3:

- Ruminatieve exploratie (piekeren)
- Exploratie in de breedte
- Exploratie in de diepte

- Informatie zoeken
- Gecommitteerd zijn
- Zeker van christendom
- Overtuigd gecommitteerd (alleen verschillend met mbo3)
- Ouders bevorderen geloof actief
- Voorbeeldfiguren zoals docenten bevorderen geloof

Leerlingen in vmbo3 scoren hoger dan mbo1 en mbo3 op Onzekerheid commitment toekomst en Non-exploratie. Deze resultaten laten zien dat vmbo-jongeren minder exploreren en ook minder verbonden zijn dan mbo-jongeren. Deze uitkomst was te verwachten, omdat de vmbo-jongeren jonger zijn en daarom nog minder met exploratie bezig zijn geweest.

Er zijn geen significante verschillen tussen vmbo en mbo gevonden bij de volgende clusters:

- Exploratie in gedrag
- Uitstellen van keuzes
- Mening van de groep
- Commitment veranderlijk in de toekomst

Geslacht

We hebben duidelijke verschillen gevonden tussen jongens en meisjes. Jongens scoren hoger op de clusters: onzeker commitment toekomst, commitment veranderlijk toekomst en exploratie in gedrag.

Meisjes scoren hoger op ruminatieve exploratie, informatie zoeken, gecommiteerd zijn, zeker van christendom, overtuigd gecommiteerd, ouders bevorderen geloof actief en voorbeeldfiguren zoals docenten bevorderen geloof.

Uit deze resultaten lijkt naar voren te komen dat mannelijke respondenten minder sterk gecommiteerd zijn aan het christelijk geloof; ze scoren hoger op onzekerheidsvragen dan meisjes. Ze exploreren meer in gedrag.

Meisjes scoren hoger op verbondenheid en exploreren meer door middel van het zoeken van informatie en piekeren meer over geloofsvragen. Hun exploratie lijkt meer over echte exploratie te gaan, waarbij ze vragen hebben en ook echt op zoek gaan naar antwoorden. Ze waarderen de invloed van ouders en andere voorbeeldfiguren hoger dan de mannelijke respondenten.

*Uit deze resultaten lijkt naar voren te komen
dat mannelijke respondenten minder sterk
gecommiteerd zijn aan het christelijk geloof.*

.....

Geografische spreiding

Op ongeveer de helft van de clusters hebben we verschil gevonden tussen jongeren in het oosten en het westen. Jongeren in het oosten lijken sterker gecommiteerd te zijn en meer gericht te zijn op de eigen groep. Jongeren in het westen lijken onzekerder te zijn over hoe ze in de toekomst gecommiteerd zullen zijn aan het christelijk geloof. Dit lijkt in strijd met de uitkomsten van vragenlijst 1; we komen er in het slothoofdstuk nog op terug.

Welke factoren hangen met elkaar samen?

Bij het zoeken naar verbanden tussen de onderscheiden clusters, bleek het volgende:

- De rol van de ouders blijkt erg belangrijk te zijn. Hoe meer jongeren vinden dat ouders een bevorderende rol hebben in hun godsdienstige vorming, des te minder zij onzeker zijn of hun verbondenheid in de toekomst zal veranderen; en hoe

zekerder ze zijn van hun gecommiteerd zijn en hun zeker weten dat ze christen zullen blijven.

- Ook blijkt er een positief verband tussen het vaak piekeren over geloofsvragen en exploreren in de diepte (dus nadenken over vragen en twijfels binnen de eigen geloofstraditie). Jongeren die exploreren in de diepte, piekeren ook vaker.
- Exploratie in gedrag (dingen doen tegen je geloof zonder van geloof te willen veranderen) lijkt een belangrijke factor te zijn in het bepalen of men ook zal gaan committeren. De jongeren die meer exploreren in gedrag scoren ook hoger op onzekerheid of ze in de toekomst van geloof zullen veranderen en op de mogelijkheid om zich wel verbonden te weten met zijn/haar geloof maar in details te kunnen veranderen.
- Jongeren die heel zeker zijn van het christendom, volgen vaak de mening van de groep. Jongeren die de mening van de groep minder belangrijk vinden, zijn minder zeker van het christendom.

Personen die van belang zijn

Jongeren konden kiezen welke twee personen het meest belangrijk zijn in het vormingsproces. Er zijn meerdere vragen gesteld en elke keer kon men twee personen kiezen.

In de tabel op volgendce pagina wordt weergegeven welke personen als het belangrijkste worden gezien door de jongeren. Opvallend is dat ouders altijd voorkomen in de top 3. Familie en verdere familie worden erg belangrijk gevonden in de godsdienstige vorming van de jongeren.

Christelijke vrienden en klasgenoten worden ook vaak genoemd als belangrijk. Zij worden belangrijk gevonden voor het stimuleren van verbondenheid (commitment) én exploratie. Het is opvallend dat christelijke vrienden en klasgenoten belangrijk zijn om informatie te halen (55,9%) bij het hebben van vragen op het gebied van het christelijk geloof, maar dat hun mening minder belangrijk is (26,1%). Ze helpen blijkbaar zoeken, maar de mening van ouders is iets belangrijker (35,2%).

.....

*Jongens scoren hoger op onzekerheidsvragen dan meisjes.
Ze exploreren meer in gedrag.*

Uit deze resultaten
lijkt naar voren te
komen dat mannelijke
respondenten minder
sterk verbonden zijn met
het christelijk geloof.

Tabel E. Belangrijke personen in het exploratie- en bindingsproces

	De mening van deze personen is het belangrijkste bij het zoeken van antwoorden op geloofsvragen (2 keuzes)	Bij de volgende personen ga ik informatie halen (2 keuzes)	De volgende personen spelen een positieve rol in mijn godsdienstige vorming	De volgende personen helpen om me verbonden te voelen met het christelijk geloof	De volgende personen stimuleren exploratie
Ouders	39%	35,2%	38,3%	26,9%	6,3%
Christelijke vrienden of klasgenoten	26,1%	55,9%	16,6%	11,5%	8,1%
Verdere familie	7,8%	5,3%	11,8%	9,1%	4,6%
Dominee of catecheet	7,8%	8,1%	7,7%	7,5%	3,3%
Niet van toepassing				10,8%	19,1%
Onchristelijke vrienden			2,2%		11,3%
Docent, mentor	1,6%	1,6%	1,6%	1,8%	0,9%

Er zijn weinig personen die exploratie stimuleren. Dat is logisch, omdat de jongeren sowieso laag scoren op exploratie.

Ouders en andere identificatiefiguren

Het valt op dat de jongeren over het algemeen genomen positief zijn over de rol van hun ouders. Meer dan de helft van de jongeren geeft aan dat de ouders antwoorden geven op vragen op het gebied van geloof waar ze iets mee kunnen. Ze voelen zich gesteund door hun ouders door gesprek of gebed. Ongeveer 15% van de jongeren is het daarmee oneens: zij zeggen geen antwoorden te krijgen waar zij iets mee kunnen en voelen zich niet gesteund. Bijna 42% van de jongeren geeft aan dat ze de geloofsovertuiging van hun ouders eigenlijk automatisch overnemen.

Tegelijkertijd geeft een derde van de jongeren aan dat ze andere opvattingen hebben dan de ouders op het gebied van geloof. Ook geeft 64,5% van de jongeren aan dat ze dingen doen die hun ouders zouden afraden of niet zouden doen.

Bijna 30% van de jongeren geeft aan dat ze geen docent kennen, die een voorbeeld voor hen is door de manier waarop hij/zij als

christen in het leven staat. Voor een andere 30% van de jongeren is dit wel het geval. 12,3% van de jongeren geeft aan dat ze helemaal niemand hebben die een voorbeeld voor hen is door de manier waarop hij of zij als christen in het leven staat. 51,3% geeft aan dat dit voor hen wel het geval is.

.....

Bijna 30% van de jongeren geeft aan dat ze geen docent kennen, die een voorbeeld voor hen is door de manier waarop hij/zij als christen in het leven staat.

.....

Verbondenheid aan het christelijk geloof

Als we kijken naar hoe de jongeren verbonden zijn met het christelijk geloof, dan valt op dat velen nog niet zo zeker zijn en dat op veel vragen neutraal wordt geantwoord.

- Ik streef ernaar om christen te zijn zoals mijn ouders en vrienden dat graag zouden zien – 42,3% neutraal
- De Bijbel is voor mij een belangrijke richtingwijzer bij het maken van keuzes – 45,9% neutraal
- Ik zal waarschijnlijk christelijk blijven – 30,8% neutraal
- Mijn christen-zijn speelt een belangrijke rol in de keuzes die ik maak – 38,4% neutraal
- Ik bid dagelijks een persoonlijk gebed – 25,8% neutraal
- Ik lees dagelijks persoonlijk in de Bijbel – 29,4% neutraal
- Ik voel me verbonden aan het christelijk geloof – 35,4% neutraal
- Ik twijfel nooit aan het christelijk geloof – 29,5% neutraal
- Tegelijk geeft bijna 70% van de jongeren aan waarschijnlijk christelijk te zullen blijven; 40% zegt een duidelijke keus te hebben gemaakt op het gebied van het geloof. Er zijn ook nog grote percentages die neutraal hebben ingevuld.

Wat zal er veranderen?

Er waren ook enkele open vragen aan jongeren die dachten in de toekomst te zullen veranderen. 186 (30%) van de jongeren denkt in de toekomst andere keuzes te maken dan hun ouders op het gebied van geloof. Hier volgt een greep uit de antwoorden op de

vraag welke veranderingen er mogelijk zullen plaatsvinden:

- 9 jongeren zeggen nu al andere opvattingen te hebben dan hun ouders, bijv. over de kinderdoop.
- 102 jongeren benoemen dat ze nog niet weten hoe en wat er zal veranderen. 16 jongeren benadrukken het belang van het maken van een eigen keus. 106 jongeren geven aan dat er niets zal veranderen. Ze willen blijven leven als hun ouders.
- 78 jongeren zeggen dat ze regels minder belangrijk zullen vinden. 72 jongeren zeggen dat ze soepeler zullen zijn dan hun ouders. 21 jongeren willen andere keuzes maken, minder belang aan regels hechten en zich meer richten op waar het écht om gaat.
- 75 jongeren zeggen dat ze veranderingen verwachten op het punt van de kerkgang. Het gaat dan om: niet meer door de week naar de kerk gaan; of naar een ander kerkgenootschap gaan; soms: op zondagmorgen uitslapen.
- 26 jongeren verwachten of hopen dat ze meer zullen groeien in hun geloof. “Ik wil mijn leven meer in dienst van God leggen.” 20 jongeren verwachten dat ze serieuzer zullen worden op het gebied van het geloof. 2 jongeren zeggen meer uit te willen leggen aan hun kinderen, zodat ze niet alleen de regel weten.

Hoofdstuk 4

Onderzoek opvoedingsstijlen

De derde deelvraag van het onderzoek van het lectoraat richt zich op de ouders. Het lectoraat **Werken aan de opdracht** van dr. W. Fieret heeft de grote rol van ouders aangetoond. Op welke manier zijn opvoeders bezig met vorming? In hoeverre zijn opvoeders bezig met kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming? Denken ze bewust aan de verschillende aspecten van het volwassen worden of zijn ze wat eenzijdig bezig? Herkennen ouders dat hun kinderen door een stormachtige tijd van exploratie heengaan? En hoe gaan ze daarmee om?

Fieret beschrijft in **Vorming onder spanning** (2015) hoe wordt omgegaan met gevaren, bijvoorbeeld van digitale media. Dit kan genegeerd, geaccepteerd en begeleid worden. Begeleiding betekent bewustmaking, reflectieve vragen stellen om een kritische zin te ontwikkelen. Daarbij ook het wijzen op de Bijbel als toetssteen en spiegel voor ons doen en laten. Hij wijst ook op het belang van voorleven en naleven. Ouders moeten leren om los te laten, zodat de jongeren zelf keuzes leren maken.

Volgens Fieret moet de toerusting niet te defensief gebeuren – alsof wij alle wijsheid in pacht hebben – de toerusting moet proactief zijn. Een manier die goed werkt bij jongeren is het ‘vragen en spiegelen’ en hen zelf laten ontdekken wat de Bijbel zegt. Eigen levensverhalen zijn ook belangrijk voor jongeren om zich aan te spiegelen.

Wubs (2010) beschrijft dat opvoeders kunnen variëren in de mate waarin ze controle op hun kind uitoefenen door middel van regels en structuur en in de mate waarin ze emotionele steun en betrokkenheid bij hun kind tonen.

Op basis hiervan zijn vier opvoedstijlen te onderscheiden:

1. Autoritair: veel regels en controle, weinig emotionele steun en betrokkenheid
2. Verwaarlozend: weinig regels en controle, weinig emotionele steun en betrokkenheid
3. Toegeeflijk: weinig regels en controle, veel emotionele steun en betrokkenheid
4. Democratisch: (genoeg) regels en controle, veel emotionele steun en betrokkenheid

*De democratische opvoedingsstijl
is volgens de theorie het meest gewenst.*

Autoritaire ouders zijn niet erg betrokken bij hun kind en hebben een strenge wijze van opvoeden. Ze stellen veel regels zonder uitleg en straffen hun kind snel als het de regels overtreedt. Verwaarlozende ouders bieden weinig warmte en steun en stellen geen of weinig regels.

Toegeeflijke ouders zijn wel betrokken en hebben veel aandacht voor de wensen en behoeften van hun kinderen, maar geven hun kind bijna altijd zijn zin.

De democratische opvoedingsstijl is volgens de theorie het meest gewenst. Kenmerkend is een hoge mate van ouderlijke verzorging, betrokkenheid, gevoeligheid, overleg op basis van redeneren, controle uitoefenen en de stimulering van de autonomie van het kind. Deze opvoedstijl leidt tot competente, onafhankelijke kinderen met een hoog gevoel van eigenwaarde en een hoog ontwikkeld gevoel voor sociale verantwoordelijkheid. Ze lijkt het meest in lijn met een Bijbelse liefdevolle opvoedingsstijl.

Bij een autonomie-ondersteunende opvoedingsstijl is sprake van aanmoediging van het kritische denken en aanmoediging om zelf keuzes te maken. Deze manier van opvoeden geeft een

.....
meer geïntegreerde internalisatie en een ‘revisionist exploration’ (gemoedelijke manier van exploratie met een grote mate van welbevinden)⁴.

De opvoedstijl van de ouders is op papier te typeren tot vier stijlen, maar in de dagelijkse praktijk is het onderscheid tussen de stijlen meestal niet zo duidelijk door de geregeld wisselende context waar alle ouders mee te maken hebben. Ouders hanteren dus meestal een combinatie van opvoedstijlen, waarbij de ene situatie om een striktere benadering vraagt, terwijl een andere situatie een meer democratische stijl van opvoeden vergt.

Christelijke ouders worden geroepen om op te voeden tot zelfstandigheid, om bij te dragen aan het vormen van een sterke christelijke identiteit. Volgens de theorie van Marcia krijgen onze kinderen alleen een sterke identiteit door de processen van exploratie en commitment. Onze opvoedingsstijl zou erop gericht moeten zijn om onze kinderen hierin zo goed mogelijk te begeleiden.

In dit deelonderzoek staat centraal welke opvoedingsstijl de ouders van de studenten van onze reformatische scholen vooral gebruiken voor hun kinderen in de leeftijd van 14 tot 20 jaar. Voor ouders die zelf vroeger autoritair zijn opgevoed, kan het lastig zijn om steeds informatie-georiënteerde argumenten te gebruiken en een democratische opvoedingsstijl te hanteren, wat in het licht van het komen tot een sterkere identiteit beter is. Dan spelen we beter in op de leefwereld van de jongeren, die opgroeien in een tijd met veel nadruk op de eigen beslissing. Deze democratische opvoedingsstijl kan leiden tot een sterkere identiteit. Hebben ouders de vaardigheden van uitleggen en overleggen en ruimte geven? Hebben de ouders genoeg oog voor de ruimte die jongeren nodig hebben om te kunnen exploreren en die ze nodig hebben om een sterke identiteit te ontwikkelen? Onderzoeken laten zien dat sterke controle tot minder sterke commitment leiden kan. Richtten ouders zich eenzijdig op schoolprestaties en toekomstig maatschappelijk succes en kunnen functioneren in de subcultuur? Is er voldoende aandacht bij ouders voor het proces van volwassen worden? Jongeren klagen soms meer regels opgelegd te krijgen en weinig ruimte te krijgen. Er zou soms meer structuur zijn dan emotionele steun.

Om de vragen over opvoedingsstijl te onderzoeken, hebben we - net als bij het waardenonderzoek - vragen gesteld aan jongeren en ouders. In totaal hebben 380 ouders de vragenlijst voor ouders ingevuld. Hiervan waren er 109 man en 271 vrouw; 65% had mbo als hoogste opleiding. Ook 822 jongeren hebben 18 vragen beantwoord over de opvoedingsstijl van hun ouders.

De vragen kunnen in de volgende clusters worden verdeeld:

- Mate van exploratie van zoon/dochter
- Hanteren van regels en controle in opvoeding (structuur)
- Mate van emotionele steun en begrip
- Aandacht voor kwalificatie
- Aandacht voor socialisatie
- Aandacht voor persoonsvorming

.....

*Hebben de ouders genoeg oog voor de ruimte
die jongeren nodig hebben om te kunnen exploreren en die
ze nodig hebben om een sterke identiteit te ontwikkelen?*

⁴ Assor, A., Cohen-Malaye, M., Kaplan, A. and Friedman, D. (2005)

Resultaten opvoedingsstijlen

Opvoedingsstijlen vanuit perspectief van jongeren vergeleken met ouders

Als we kijken naar de opvoedingsstijlen en we vergelijken de antwoorden van de jongeren en de ouders, dan vallen wat kleine verschillen op. Bij de ouders vermoeden we een lichte tendens om sociaal gewenste antwoorden te geven en bij jongeren dat ze uit loyaliteit aan hun ouders voor hen gunstiger antwoorden geven.

De meerderheid van de ouders hanteert volgens jongeren en ouders een democratische opvoedingsstijl: rond de 55%. Rond de 20% hanteert een autoritaire opvoedingsstijl (de jongeren geven iets lager op; de ouders iets hoger).

Het is opvallend dat deze cijfers dicht in de buurt liggen van wat de jongeren ook het beste vinden. Op de vraag welke opvoedingsstijl hen het beste helpt om als christen te leven antwoordt 58,5% een democratische stijl, 19,8% een autoritaire stijl en 10,2% een toegeeflijke stijl.

Jongeren denken dat hun ouders toegeeflijker zijn dan de ouders zelf denken te zijn. 5-17% van de jongeren zouden toegeeflijke ouders wel plezierig en beter vinden.

Jongeren geven aan dat ouders in 9,4% van de gevallen geen aandacht geven aan de vragen van hun kinderen over geloofszaken.

Een groot gedeelte van de ouders gebruikt de democratische opvoedingsstijl bij geloofsvragen. Dit is wel afhankelijk van het onderwerp: sommige onderwerpen zijn minder bespreekbaar, zoals niet naar catechisatie gaan en een andere kerk bezoeken op zondag. Dan wordt uitgeweken naar een uitleggende stijl in plaats van een overleggende stijl. De cijfers die hierbij horen, vindt u in de bijlage tabel 4.

Emotionele en structurerende steun

Enkele vragen toetsen of ouders emotionele steun geven en betrokkenheid tonen. Op de vraag 'Ouders vragen naar mijn behoeften' antwoordt 42,4% eens of helemaal eens. Op de vraag of ouders begrip tonen voor hun emoties antwoordt 63,8% eens of helemaal eens. Op de vraag of met hen overlegd wordt, antwoordt 48,7% eens of helemaal eens. Op de vraag of de

Op de vraag of de ouders met hen bidden,
antwoordt 44% eens of helemaal eens.

Deze getallen hadden wel wat hoger mogen zijn...

.....

ouders met hen bidden, antwoordt 44% eens of helemaal eens. Deze getallen hadden wel wat hoger mogen zijn... Jongeren ervaren minder dat naar hun behoeften wordt gevraagd, dan dat ouders aangeven dat ze dit doen; en ouders zeggen meer voor hun kinderen te bidden dan dat de jongeren blijkbaar weten.

Enkele vragen toetsen of ouders structuur en regels stellen voor de praktijk op geloofsgebied. 56% van de jongeren zegt dat de ouders duidelijke regels over Bijbel lezen en gebed hebben, 58,5% van de jongeren zegt dat de ouders uitleg geven bij praktische regels van het geloof en 66,7% van de jongeren geeft aan dat ouders verwachten dat ze zich aanpassen en voegen naar de manier waarop de ouders hun geloof praktiseren. De ouders geven op dezelfde vragen een veel hogere score. De jongeren ervaren dus minder duidelijkheid dan de ouders denken te geven.

De ouders geven in ongeveer gelijke mate emotionele en structurerende steun, de scores op de clusters liggen dicht bij elkaar. De ervaren ontvangen emotionele steun en structuur lijkt niet afhankelijk van het geslacht van de jongere of van de sector of van de leeftijd.

De gemiddelde score van de studenten op het cluster 'regels en controle' en op het cluster 'steun en begrip' liggen dicht bij elkaar. Studenten ervaren gemiddeld dus ongeveer evenveel emotionele als structurerende steun. Dit komt overeen met de aangegeven steun van de ouders.

Zowel op het cluster 'regels en controle' als op het cluster 'steun en begrip' scoren de moeders hoger dan de vaders. Hun betrokkenheid bij de opvoeding lijkt groter dan die van de vaders. Zowel in het bidden voor de jongeren als in het laten gelden van consequenties als de regels niet gehouden worden, scoort de moeder hoger.

De opvoedingsstijl blijkt ook afhankelijk te zijn van de jongere. Als we de jongeren verdelen naar vmbo en naar sector van het mbo, dan zien we duidelijk verschillen.

Tabel F. Opvoedingsstijlen in vmbo en sectoren mbo in procenten

	Aantal	Verwaarlozende stijl - Niet bemoeien	Toegevende stijl - Meegaan met mijn ideeën	Democratische stijl - Uitleg en overleg	Autoritaire stijl - Uitleg hoe ik moet denken	Anders
Vmbo	260	9,6	6,9	48,8	23,5	9,6
Welzijn	89	2,2	3,4	62,9	10,1	16,9
Zorg	181	8,3	6,6	60,8	14,9	5,0
Economie	184	9,8	6,3	55,4	14,9	9,8
Techniek	108	13,0	10,2	46,3	15,7	9,3

Deze tabel hoort bij de vraag hoe de ouders reageren op vragen op het gebied van het geloof van hun kinderen.

We zien allereerst het effect van de leeftijd. Er is een duidelijk toename van de democratische stijl (overleg) en een afname van de autoritaire stijl als jongeren ouder worden. Verder zien we dat de opvoedingsstijl aangepast wordt aan het type jongere. Jongeren in de sector techniek, vrijwel alleen jongens, worden

blijkbaar op dezelfde manier behandeld als de vmbo’er en met hen wordt minder overlegd. Met hen wordt ook minder gebeden. Met jongeren in de sector welzijn aan de andere kant, bijna allemaal meisjes die bekend staan als verbaal sterk, wordt het meest overlegd en het minste autoritair opgelegd. Aan jongeren in alle sectoren wordt dezelfde emotionele steun en structuur gegeven.

Het is opvallend dat de sector techniek het hoogste scoort op waardering voor de autoritaire stijl. Deze studenten zeggen ook dat die stijl hen helpt om bij het christelijk geloof te blijven (25%). Techniek scoort ook het hoogst op gecontroleerd worden of de afspraken gehouden worden en op het feit dat het zich niet aan de afspraken houdt consequenties heeft (straf).

Jongens en meisjes geven significant verschillende antwoorden op de vragen wat het beste helpt om een mening te vormen, wat ze het plezierigst vinden, wat helpt om te blijven bij de geloofsovertuiging van de ouders, wat helpt om te leven als christen. Jongens geven vaker aan dan meisjes dat de ouders zelf de antwoorden laten uitzoeken zonder zich ermee te bemoeien. Jongens geven vaker aan dan meisjes dat ouders meegaan in de ideeën. Jongens geven vaker aan dan meisjes dat het niet houden aan afspraken consequenties heeft. Meisjes geven vaker aan dan jongens dat de ouders uitleg geven en overleggen om samen het antwoord te vinden. Meisjes geven vaker aan dan jongens dat uitleg en overleg van ouders het beste helpt om bij de geloofsovertuiging van de ouders te blijven. Meisjes geven vaker aan dan jongens dat uitleg en overleg van ouders het beste helpt om te leven als christen.

Exploratie door jongeren vanuit het perspectief van de ouders

22,4% van de ouders geeft aan dat de jongere vaak twijfels heeft over geloofszaken. 30,6% van de ouders geeft aan dat de jongere vaak vragen stelt over geloofszaken. 48,6 % van de ouders geeft aan dat de zoon of dochter niet zoekt naar antwoorden op geloofstwijfels en -vragen. 58,4 % van de ouders geeft aan de zoon of dochter geen andere regels en gewoonten uitprobeert. 41,4 % van de ouders geeft aan dat hun zoon of dochter zich op de hoogte stelt van andere regels met betrekking tot geloof. 8,2% van de ouders geeft aan dat hun zoon of dochter onverschillig is over het geloof, 83% geeft aan van niet.

Ouders lijken goed op de hoogte van het exploratiegedrag van hun kinderen. Spannend is hoe dit inzicht doorwerkt naar de opvoedingsstijl. We hebben net al gezien dat des te ouder de jongeren zijn, des te minder de autoritaire stijl wordt gehanteerd en des te meer de democratische stijl.

Zowel op het cluster 'regels en controle' als op het cluster 'steun en begrip' scoren de moeders hoger dan de vaders. Hun betrokkenheid bij de opvoeding lijkt groter dan die van de vaders.

In hoeverre zijn ouders/opvoeders bezig met kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming?

Onder kwalificatie vallen:

- Overdragen van geloofswaarheden
- Aanleren van argumenten voor onze overtuiging
- Praten over de opvattingen van ons kerkverband
- Helpen verwoorden van geloofswaarheden
- Helpen reageren op standpunten van andersdenkenden
- Aanleren wat de kern van het geloof is

Onder socialisatie vallen:

- Hoe je je te gedragen als christen
- Als gezin lezen we uit de Bijbel en bidden we hardop voor onze noden
- We stimuleren het luisteren naar een preek
- We zingen liederen/psalmen
- We praten over de betekenis van de doop
- We stimuleren de jongere om belijdenis te doen
- We nemen onze kinderen mee naar kerkelijke activiteiten
- We sturen onze kinderen naar catechisatie
- We sturen onze kinderen naar de jeugdvereniging

- We moedigen onze kinderen aan om hun geloofstwijfel te bespreken

Onder persoonsvorming vallen:

- Ruimte geven om kritiek op de kerk te bespreken
- We stimuleren kritisch nadenken over de kerk
- We moedigen aan om vragen over de kerk te bespreken
- We denken na over vragen van de kerk en de maatschappij
- We stimuleren dat de kinderen helpen bij kerkelijke activiteiten
- We moedigen onze kinderen aan om eigen keuzes te maken in geloofszaken
- We moedigen hen aan om eigen keuzes te maken in hun geloofspraktijk
- We stimuleren dat ze zelf verantwoordelijkheid dragen voor hun geloofsovertuiging
- We moedigen aan om het gesprek met andersdenkenden aan te gaan

Ouders geven aan ongeveer in gelijke mate bezig te zijn met kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. De clusters kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming hangen positief

samen, vooral socialisatie en persoonsvorming. Hoe hoger ouders scoren op aandacht voor socialisatie, hoe hoger ze ook scoren op aandacht voor persoonsvorming.

Bij kwalificatie scoort het helpen om geloofsaspecten te verwoorden het laagst (62,5%) en aanleren wat de kern van het geloof is het hoogst (89,7%). Bij socialisatie scoort het hoogst het lezen van de Bijbel in het gezin (97,8%) en het laagst het sturen naar de jeugdvereniging (44,7%). Bij socialisatie scoort het hoogst het stimuleren om eigen verantwoordelijkheid te dragen voor de geloofsovertuiging (80,9%) en het laagst het aanmoedigen om eigen keuzes te maken in geloofszaken (52,9 %) en het aanmoedigen om gesprek te voeren met andersdenkenden (38,3%).

Op socialisatie en persoonsvorming scoort het ‘oorspronkelijk gezin met vader en moeder’ wat hoger dan ‘nieuw samengesteld gezin met stiefvader en stiefmoeder’.

Ouders met basisonderwijs als hoogst voltooide opleiding scoren lager dan andere ouders (met andere opleidingen) op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

Nog enkele resultaten

- 82% van de ouders denkt na over de eigen jeugd bij de opvoeding
- 61,5% heeft nooit getwijfeld aan de waarheid van het christelijk geloof
- 49% heeft automatisch de waarden en normen van hun ouders overgenomen
- 30,3% van de ouders hebben als jongere gezocht naar de grenzen van wat mocht
- 84,5% heeft nagedacht over vragen binnen onze geloofstraditie
- 65,4% is actief binnen de kerkelijke gemeente
- 87,8% voelt zich verbonden aan de kerkelijke gemeente
- 46% zou het fijn vinden om meer te weten over godsdienstige opvoeding; 54% hiervan wil dit het liefst via artikelen en tijdschriften en 14,7% via een cursus in de kerk of gesprekken

Hoofdstuk 5

Conclusies en eerste aanbevelingen

Hoe kunnen we de christelijke identiteit van onze jongeren versterken, zodat ze Bijbels verantwoorde keuzes maken in hun leven? Die vraag is wel een lectoraat waard, want onze jongeren zijn waard dat we hen zo goed mogelijk begeleiden op hun levensweg. Hen de weg wijzen naar God en naar een leven met God. Het onderzoek laat op verschillende manieren de grote rol van de ouders zien. Ouders moeten hun grote verantwoordelijkheid goed beseffen.

Wij leven met onze kinderen in een seculiere maatschappij. Dat heeft invloed op ons en op onze kinderen.

.....

*Het is belangrijk dat in kerk, gezin en
op school de relevantie van het leven met de Heere
voor het leven op aarde meer aandacht krijgt.*

.....

De ouders kiezen van de onderscheiden waardentypen allereerst voor Vasthouden christelijk geloof. De jongeren kiezen eerst voor **Zekerheid/veiligheid**. De puberteit is een leeftijd van veel onzekerheid. Jongeren vinden vasthouden van het christelijk geloof misschien wel nodig, maar het krijgt van hen de laagste waardering.

Jongeren kiezen allereerst voor **Zekerheid/veiligheid**. Dit wijst erop dat hun leven door veel onzekerheid gekenmerkt wordt. **Vasthouden christelijk geloof** lijkt niet vanzelfsprekend de beste oplossing voor de jongeren. Dit kan wijzen op een verschuivend perspectief van de eeuwigheid naar de tijd. Prof. dr. Herman Paul heeft in zijn studies over secularisatie hierop gewezen. Het is daarom belangrijk dat in kerk, gezin en op school de relevantie van het leven met de Heere voor het leven op aarde meer aandacht krijgt. En welk voorbeeld geven wij? Hoe tevreden zijn we zelf als christenouders op deze wereld? Vergaderen wij schatten op aarde?

De verschillen tussen ouders en jongeren zijn klein als we kijken naar de keus voor de belangrijkste waarden, eerlijkheid, trouw en respect. Dit zijn waarden die ook in de seculiere maatschappij

hoog aangeschreven staan. Er blijkt wel verschil te zijn in de keus van minder vaak gekozen waarden. Komen hier bij de ouders Bijbelse waarden naar voren, bij de jongeren komen meer waarden naar voren die gericht zijn op genieten en vrijheid in het hier en nu. Hierin komt de invloed van de seculiere maatschappij tot uiting.

Falen de ouders in het overdragen van voor hen belangrijke waarden? Onderkennen ze niet voldoende de invloed van het intensieve contact met de wereld rondom ons? Zijn we te gemakkelijk meegegaan met de invoering van computer en social media? Of hoeven we ons niet zoveel zorgen te maken?

Er is immers een natuurlijke ontwikkeling van jongeren naar volwassenheid en ouderdom, waarbij een verschuiving van waardenpatroon optreedt. De Griekse filosoof Plato laat Socrates de generatiekloof beschrijven, die wij vandaag met dezelfde woorden zouden kunnen beschrijven. Van verschillende plattelandsculturen is beschreven dat jongeren uit de band springen, maar als ze getrouwd zijn weer kalmeren en zich voegen in het dorpspatroon.

Zijn de door ons gevonden verschillen slechts groeistuipe en komt het allemaal wel goed als de jongeren ouder worden? Of moeten we de kerkverlating die ook in reformatorisch kring optreedt, zien als een signaal dat onze culturen zijn opengebroken en dat de vanzelfsprekendheid dat jongeren zich weer gaan voegen naar het patroon van de ouders verdwenen is? En dat de verschillen die wij vinden tekenen zijn van een diepere vervreemding van wat we willen doorgeven aan de jongeren?

Wij geloven dat er wel degelijk sprake is van een crisis, die ons op de knieën moet brengen. We willen niet ontkennen dat er nog veel goeds is, en dat de Heere de Getrouwe is en ook vandaag doorgaat met Zijn werk. Maar het grote percentage van onze kinderen dat afhaakt of onverschillig is, stelt ons voor de vraag welk voorbeeld wij geven, en hoe wij hen in deze wereld beter de weg tot de Heere wijzen kunnen.

Ons onderzoek laat zien dat er verschillen zijn in waardentypen tussen jongens en meisjes, tussen mannen en vrouwen. Dit in tegenstelling tot de maatschappij, waarin deze verschillen verdwenen zijn.

*Meisjes scoren hoger op verbondenheid,
exploreren meer door het zoeken van informatie en
piekeren meer over geloofsvragen dan jongens.*

.....

We vonden ook verschillen tussen jongeren in het oosten en in het westen van Nederland. De gegevens zijn echter niet eenduidig en vragen verder onderzoek. Tegen onze verwachting in vonden we dat het westen hoger scoort op Vasthouden christelijk geloof. Tegelijk vonden we dat jongeren in het oosten sterker gecommitteerd zijn en meer gericht zijn op de eigen groep. Jongeren in het westen zijn onzekerder over hoe ze in de toekomst gecommitteerd zullen zijn aan het christelijk geloof. Dit zou erop kunnen wijzen dat de confrontatie met andersdenkenden in het westen een rol speelt in het jong vormen van de christelijke identiteit. In het oosten is de keuze voor een reformatorische school waarschijnlijk vanzelfsprekender dan in het westen. Dat betekent dat de student in het westen bewuster voor de reformatorische identiteit kiest. De student in het oosten kan mogelijk gemakkelijker blijven steken in verzet tegen regels en de kerkelijke subcultuur. Het sterker gecommitteerd zijn in het oosten zou kunnen wijzen op een identiteit, die niet wortelt in exploratie, maar automatisch wordt overgenomen.

Identiteitsvorming

Het onderzoek naar exploratie en commitment heeft waardevolle gegevens opgeleverd, ook omdat hiernaar nog geen onderzoek gedaan was bij reformatorische (v)mbo-jongeren. Het valt op dat de onderzoeksgroep trouw is aan haar christelijke opvoeding. Verbondenheid aan het geloof en de opvoeders scoort hoger dan exploratie. De exploratie in de breedte door alternatieven te vergelijken scoort het laagst van alle clusters.

Als het gaat om hóe men exploreert, dan scoort de mening van anderen binnen de eigen traditie het hoogst. Daarna pas het uitstellen van keuzes en als laatste het zoeken van informatie.

De resultaten over exploratie laten verschillen zien tussen jongens en meisjes. Jongens zijn minder sterk gecommitteerd aan het christelijk geloof en scoren hoger op onzekerheid over het christelijk geloof dan meisjes. Ze exploreren meer in gedrag. Meisjes scoren hoger op verbondenheid, exploreren meer door het zoeken van informatie en piekeren meer over geloofsvragen. Ze waarderen de invloed van ouders en andere voorbeeldfiguren hoger dan de jongens.

Exploratie in gedrag, het doen van dingen die niet horen bij het geloof, scoort het hoogst van alle vormen van exploratie. Dit lijkt een belangrijke graadmeter, want jongeren die meer exploreren in gedrag scoren hoger op onzekerheid of ze in de toekomst van geloof zullen veranderen en op het zich wel verbonden weten maar in details kunnen veranderen. Waar andere manieren van exploratie leiden tot een sterkere verbondenheid, lijkt exploratie in gedrag juist niet tot een sterkere identiteit te leiden. Het is een alarmerend teken als we willen dat jongeren zich binden aan hun geloofsovertuiging. Dit is dus wel een groep die aandacht verdient. Het is belangrijk dat de jongeren andere vormen van exploratie aanleren en minder zullen exploreren in gedrag. Hier is verder onderzoek heel belangrijk.

De rol van de ouders blijkt erg belangrijk. Jongeren die aangeven dat hun ouders een bevorderende rol spelen voor hun godsdienstige vorming zijn minder onzeker of hun verbondenheid met het geloof in de toekomst zal veranderen en zekerder van hun christen blijven in de toekomst. Bij de belangrijke personen bij wie ze terecht kunnen met geloofsvragen, voor informatie, enz. staan ouders altijd in de top 3.

.....

*Ongeveer een op de acht jongeren geeft aan
dat ze helemaal niemand kennen,
die een voorbeeld voor hen is
door de manier waarop hij of zij
als christen in het leven staat.*

.....

Familie en verdere familie worden erg belangrijk gevonden in de godsdienstige vorming van de jongeren. In hen is er het meeste vertrouwen. (Christelijke) vrienden en klasgenoten worden ook vaak genoemd als belangrijk, zowel voor het stimuleren van verbondenheid als voor exploratie. Het is opvallend dat christelijke vrienden en klasgenoten belangrijk zijn als informatiebron, maar dat hun mening (iets) minder belangrijk is. Ze helpen blijkbaar zoeken, maar hun mening heeft (iets) minder gezag dan dat van ouders.

Omdat de twee belangrijkste personen gevraagd werden, komen docenten bijna niet voor in de tabel van belangrijke personen. Als naar de belangrijkste drie of vier personen zou zijn gevraagd, hadden ze daar mogelijk wel bij kunnen horen. Bijna 30% van de jongeren geeft aan dat ze geen docent kennen, die een voorbeeld oor hen is door de manier waarop hij/zij als christen in het leven staat. Voor een andere 30% van de jongeren is dit wel het geval. Dit is zeker iets waar docenten zich op moeten beraden. Hoe transparant is ons leven naar onze studenten?

Ongeveer een op de acht jongeren geeft aan dat ze helemaal niemand kennen, die een voorbeeld voor hen is door de manier waarop hij of zij als christen in het leven staat. De helft geeft aan dat dat voor hen wel het geval is. Ouders, docenten en gemeenten moeten dit op zich in laten werken. Zouden Gods kinderen geen taak hebben om de Heere en Zijn dienst aan te prijzen bij alle jonge mensen in hun omgeving?

Als we erkennen dat de weg van exploratie de weg is om tot verbondenheid aan het christelijk geloof te komen, dan betekent dit dat een te beschermende houding naar onze jongeren het vormen van een sterke christelijke identiteit kan hinderen. Een

hoog percentage jongeren geeft aan zich verbonden te voelen met het christelijk geloof, terwijl ze weinig exploreren en vragen en twijfels hebben. Het is de vraag hoe diep deze verbondenheid is en of die stand zal houden als ze ouder worden. Veel (v)mbo-jongeren lijken enigszins automatisch de overtuigingen van hun ouders en vrienden over te nemen.

Onze hoop moet meer gericht zijn op de Koning van de Kerk die doorgaat met het vergaderen van Zijn Kerk. Naast bescherming is ook opvoeden tot zelfstandigheid nodig. Onze kinderen kunnen niet geloven op ons gezag. Laten we onze jongeren ook helpen in het kunnen verdedigen van hun overtuigingen. Ze hebben gesprek, ontmoeting en discussie nodig.

Opvoedingsstijlen

De meerderheid van de ouders hanteert volgens jongeren en ouders een democratische opvoedingsstijl: rond de 55%. Rond de 20% hanteert een autoritaire opvoedingsstijl (de jongeren geven iets lager op, de ouders iets hoger). Het is opvallend dat deze cijfers dicht in de buurt liggen van wat de jongeren ook het beste vinden.

Bijna een op de tien jongeren geeft aan dat hun ouders geen aandacht schenken aan hun geloofsvragen.

Triest is dat jongeren aangeven dat ouders in 9,4% van de gevallen geen aandacht geven aan de vragen van hun kinderen over geloofszaken. Nader onderzoek is nodig om te zien welke belemmeringen er voor ouders zijn om aandacht te geven aan geloofsvragen en wat helpt om beter aan te sluiten bij de jongeren.

Ons onderzoek laat zien dat ouders goed op de hoogte zijn van de ontwikkeling van hun kinderen en van hun exploratiegedrag. 8,2% van de ouders geeft aan dat hun zoon of dochter onverschillig is over het geloof. Dat is 1 op de 12 jongeren; in elke klas, catechisatiegroep zijn er zulke jongeren. Krijgen ze aandacht? Is er gebed voor hen?

Ouders scoren laag op 'aanmoedigen om eigen keuzes te maken in geloofszaken' en 'aanmoedigen om gesprek te voeren met andersdenkenden'. In het licht van dit onderzoek zouden ouders moeten overwegen of de weg van exploratie naar een sterkere binding niet om een andere opstelling vraagt.

Toerusting kan verschillende ouders helpen. Sommige hebben vaardigheden nodig om met hun kinderen over wezenlijke dingen

van gedachten te wisselen zonder de jongere het idee te geven dat hij móet denken zoals de oudere. Andere ouders hebben toerusting nodig om hun kinderen te leren zelf uit de Bijbel te lezen. Weer andere moeten misschien toegerust worden om te vragen naar de behoeften van hun kinderen. Ook de ouders met als hoogst voltooide opleiding basisonderwijs hebben behoefte aan toerusting. Mogelijk lopen zij meer tegen vragen aan waar ze zelf geen antwoord op hebben. 54,1% van de ouders kiest voor ondersteuning door middel van boeken en artikelen. 21,3% van de ouders hoeft geen ondersteuning om te groeien in de rol als opvoeder. Slechts een klein gedeelte van de ouders geeft aan behoefte aan een cursus of gesprekken te hebben (14,7%).

Vervolg

Ons onderzoek heeft zijn beperkingen. We hebben geen langdurig onderzoek kunnen doen bij dezelfde personen door hun ontwikkeling door de jaren te volgen. Dat zou het ideaal zijn om ontwikkelingen te volgen. Nu hebben we alleen een opname van 14-, 16- en 18-jarigen op één moment. We weten niet of de nu 14-jarigen als ze 18 zullen zijn, hetzelfde beeld zullen vertonen als de nu 18-jarigen.

We voelen de noodzaak om de consequenties van onze conclusies in het komende jaar praktisch en concreet uit te werken, zowel voor het onderwijs als voor andere opvoeders.

Hoe kunnen in ons onderwijs en onze opvoeding exploratie en commitment bevorderd worden, zodat onze jongeren een sterkere christelijke identiteit kunnen vormen?

Op opengebleven vragen zal met behulp van interviews verder onderzoek worden gedaan in 2018.

Doordenkers

- De verschillen tussen ouders en jongeren zijn klein als we kijken naar de keus voor de belangrijkste waarden, eerlijkheid, trouw en respect. Dit zijn waarden die ook in de seculiere maatschappij hoog aangeschreven staan. Moeten we hier blij mee zijn of juist niet?
- De mbo-groep is verder in haar ontwikkeling. Van vmbo naar mbo (en verder) is de ontwikkeling van jongeren nog volop bezig. Ook na die periode gaat de ontwikkeling hoogstwaarschijnlijk door.

- De verschillen tussen jongens en meisjes op het mbo zijn duidelijk. De school moet meer de aansluiting met jongens zoeken als het over vorming gaat, omdat zij de kwetsbaarste groep lijken.
- Zelf je eigen waarden kiezen scoort hoog. Opvoeders moeten zich verdiepen in dit keuzeprocess. Hoe laten we zien dat we ons door de Bijbel laten leiden in onze eigen keuzes?
- Persoonlijk Bijbel lezen is iets wat niet vanzelf gaat. Ouders en andere opvoeders moeten dat bewust aanleren.
- 30% van de jongeren kent geen docent die een voorbeeld voor hen is door de manier waarop hij of zij als christen in het leven staat. Docenten moeten zich afvragen hoe dit komt en wat dit voor hen betekent.
- Opvoeders, geef de jongeren de ruimte om te verkennen welke opvattingen en praktijken buiten de eigen gezindte in de maatschappij voorkomen. Maar blij erover in gesprek.

Literatuurlijst

- Assor, A., Cohen-Malavey, M., Kaplan, A. and Friedman, D. (2005) Choosing to stay religious in a modern world: socialization and exploration processes leading to an integrated internationalization of religion among Israeli Jewish youth. *Motivation and religion*, 14, 105-150.
- Backx, L. (2007) Mannen & Vrouwen, Ouderen & Jongeren: Culturele waardeverschillen? *Master Communicatiestudies*, RUU
- Berzonsky, M.D., Branje, S. J. T. and Meeus, W. (2007) Identity-processing Style, psychosocial resources and adolescent's perceptions of parent-adolescent relations. *The Journal of Early Adolescence* 27;324.
- Biesta, G. (2012) *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*, Boom Lemma Den Haag
- Biesta, G. (2015) *Het prachtige risico van onderwijs*, Culemborg
- Fieret, W. (2015) *Vorming onder Spanning- Refo-jongeren in de moderne cultuur*. Hoornbeeck College
- Fieret, W. (2013) *Gepaste vorming*, Hoornbeeck College
- Fieret, W. (2014) *Ouders, de belangrijkste opvoeders*, Hoornbeeck College
- Fieret, W. (2013) *Verbinders, schakelaars & ontkoppelaars in mijn klas*, Hoornbeeck College
- Hofstede, G. (2016) *Allemaal Andersdenkenden, omgaan met cultuurverschillen*, nieuwe editie, Business Contact
- Marcia, J.E. (1966) Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology* 3 (5), 551-558
- Paul, Herman (2017) *De slag om het hart*, Boekencentrum
- Schimmel, K. & de Vries, H. (z.j.) *Lesgeven in het MBO, een didactische handreiking*
- Schwartz, S.H. (2012) An overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1)
- Smits, I., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. en Goossens, L. (2010) Why do Adolescents gather information or stick to parental norms? Examining autonomous and controlled motives behind adolescents' identity style. *Journal Youth Adolescence*, 39: 1343-1356
- Steensel, N. van (2017) *Vorming vanuit de Bron*, lectorale rede, Hoornbeeck College
- Visser-Vogel, E. (2015) *Religious identity development of orthoprax muslim adolescents in the Netherlands*, proefschrift RUU
- Wubs, J. (2010) 'Liefde en leiding. Vier verschillende opvoedstijlen', in: Diekstra, R. en M. van Hintum. 'Opvoedingscanon. Omdat over kinderen zoveel meer te weten valt'. Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker

Bijlagen

Tabel 1 Uitkomsten van de gemiddelden per waardentype. Ook de volgorde is aangegeven.

	Ouders	Mbo gemiddelde	Vmbo gemiddelde	Alle jongeren	Internat. Schwartz	Backx jongeren
Aantal	375	562	260	822		
Zelfsturing/Genieten	3,23 (5)	4,00 (3)	4,01 (2)	3,99 (2/3)	(2)	(1)
Begrip/Hulpvaardigheid	3,95 (4)	4,02 (2)	3.95 (3)	3,99 (2/3)	(1)	(3)
Conformereren/Traditie	4,08 (2)	3,87 (4)	3,82 (4)	3,84 (4)	(4)	(4)
Zekerheid/Veiligheid	3,97 (3)	4,19 (1)	4,13 (1)	4,18 (1)	(3)	(2)
Succes/Macht	3,01 (6)	3,64 (5)	3,61 (5)	3,63 (5)	(5)	(5)
Vasthouden chr. geloof	4,15 (1)	3,53 (6)	3,45 (6)	3,55 (6)		

Tabel 2 Waardentypen en geslacht. Uitkomsten van de gemiddelden per waardentype en volgorde.

	Jongens mbo en vmbo	Meisjes mbo en vmbo	Jongens vmbo	Meisjes vmbo	Jongens mbo	Meisjes mbo	Ouders mannen	Ouders vrouwen
Aantal (N)	353	469	120	140	233	329	107	268
1. Zelfsturing/genieten	4,04 (2)	3,95 (3)	3,99	3,93	4,07	4,0	3,26 (5)	3,21 (5)
2. Begrip/hulpvaardigheid	3,86 (3)	4,09 (2)	3,73	4,11	3,93	4,08	3,86 (4)	3,99 (4)
3. Conformereren/traditie	3,73 (4)	3,92 (4)	3,63	3,90	3,78	3,93	3,89 (3)	4,01 (3)
4. Zekerheid/veiligheid	4,11 (1)	4,22 (1)	4,04	4,22	4,15	4,23	3,97 (2)	4,12 (2)
5. Succes/macht	3,73 (5)	3,55 (5)	3,72	3,52	3,74	3,56	3,11 (6)	2,96 (6)
6. Vasthouden chr. geloof	3,41 (6)	3,66 (6)	3,28	3,63	3,48	3,67	4,09 (1)	4,17 (1)

Tabel 3 Enkele gegevens van vragenlijst 2 over exploratie

	N=aantal	Gemiddelde	Standaard-deviatie	Aantal stellingen	Cronbachs alpha
Zeker van christendom	605	3,8603	,76551	4	0.79
Ouders bevorderen geloof actief	522	3,4391	,77574	5	0.82
Voorbeeldfiguren zoals docenten bevoor- deren geloof	603	3,2857	,72963	4	0.75
Overtuigd gecommiteerd	606	3,2855	,63340	6	0.79
Gecommiteerd zijn	604	3,2004	,68569	14	0.93
Exploratie in gedrag	620	3,1940	,81533	4	0.75
Mening van de groep belangrijk	615	2,9961	,55844	7	0.69
Exploratie in de diepte	620	2,8342	,80563	5	0.76
Commitment veranderlijk in de toekomst	609	2,8187	,71485	7	0.85
Ruminatieve exploratie	620	2,8040	,86000	4	0.81
Uitstellen van keuzes	506	2,7043	,63510	5	0.77
Non-exploratie	620	2,6036	,68347	4	0.51
Onzeker commitment toekomst	620	2,2876	,79575	7	0.83
Informatie zoeken	616	2,1790	,60417	8	0.88
Exploratie in de breedte	620	1,9752	,71952	5	0.76

Tabel 4 A. en B. Uitkomsten van enkele vragen over opvoedingsstijl in procenten

A. 4 opvoedingsstijlen; j zijn de antwoorden van de jongeren; o zijn de antwoorden van de ouders

	Verwaarlozend = Niet bemoeien	Toegeeflijk = Meegaan met mij	Democratisch = Overleg	Autoritair = Uitleg
81. Hoe reageren ouders op jouw vragen over geloofszaken	j 9,4 o 1,6	j 7,0 o 2,4	j 56,3 o 54,9	j 17,7 o 25,2
82. Hoe reageren ouders als je een andere kerk bezoeken wilt op zondag	j 5,8 o 1,1	j 11,4 o 1,9	j 37,5 o 24,9	J 29,9 o 41,9
83. Hoe reageren ouders als je niet naar catechisatie wilt	j 4,1 o 0,5	j 5,2 o 0,5	j 24,9 o 11,7	J 54,1 o 73,7
84. Hoe reageren ouders als je met niet christelijke jongeren op vakantie wilt	j 5,7 o 14,6	j 12,1 o 0,8	j 43,6 o 30,0	j 29,7 o 54,6

B. Welke opvoedingsstijl helpt? In procenten van 820 studenten

	Verwaarlozend = Niet bemoeien	Toegeeflijk = Meegaan met mij	Democratisch = Overleg	Autoritair = Uitleg
85. Welke opvoedstijl van je ouders helpt je om je eigen mening te vormen	6,0	9,2	61,0	17,1
86. Ik vind het plezierigst als mijn ouders	4,1	17,8	62,4	14,0
87. Welke stijl helpt je het best om bij het geloof van je ouders te blijven	2,9	12,1	58,5	20,3
88. Welke stijl helpt je het meest om te leven als christen	3,4	10,2	58,5	19,8

Hoornbeeck College
Postbus 875
3800 AW Amersfoort
T (085) 483 80 00
info@hoornbeeck.nl